

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кафедра теорії та практики перекладу англійської мови

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № _____
від «_____» _____ 2017 р.
Завідувач кафедри Ребрій О. В. _____
(підпис)

ДИПЛОМНА РОБОТА

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНВЕКТИВИ
(НА МАТЕРІАЛІ П'ЄС ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА)**

Виконавець:
Студент 7 курсу, групи ЯАП-73
Лесик Дмитро Володимирович

Керівник роботи:
Ребрій Олександр Володимирович
доктор філол. наук, доцент

Підсумкова оцінка:
за національною шкалою: _____
кількість балів: _____
Підпис керівника _____

Дипломну роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № _____ від «_____» _____ 2018 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕКТИВИ....	6
1.1. Інвектива як лінгвістичне явище.....	6
1.2. Інвектива як літературне явище.....	19
1.3. Інвектива як перекладацьке явище.....	22
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ІНВЕКТИ.....	28
2.1. Структурно-семантичний підхід до перекладу.....	28
2.2. Функціонально-комунікативний підхід до перекладу.....	32
2.3. Культурологічний підхід до перекладу	35
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ ІНВЕКТИВИ НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ	
ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА “THE TAMING OF THE SHREW”.....	44
Висновки до розділу 3.....	64
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	76
SUMMARY.....	77

ВСТУП

Останнім часом відбувається стрімке зняття табу на використання інвективи в медійному, кінематографічному та літературному дискурсах, в результаті чого з'являється все більше публіцистичних, кінематографічних та літературних творів, які містять інвективу. Як наслідок, виникає необхідність перекладу подібних творів на українську мову.

Актуальність дослідження полягає у необхідності аналізу інвективи як комунікативно-прагматичного та культурологічного явищах точки зору перекладознавства, оскільки у переважній більшості досліджень інвективу або ототожнювали із лайливою і обценною лексикою (С. Форманова), або розглядали як жанр літературознавства (О. Краков'як, А. Новохатько, С. Матяш). Подібне дослідження сприятиме створенню необхідної теоретичної бази, яка може використовуватися перекладачами-практиками.

Об'єктом дослідження є інвективні вислови у англomовній художній літературі.

Предметом дослідження є способи українських перекладів таких інвективних висловів.

Метою дослідження є виявлення найбільш оптимальних стратегій і способів перекладу інвективних висловів на прикладі порівняння українських перекладів п'єси Вільяма Шекспіра "*The Taming of the Shrew*".

Мета дослідження передбачила вирішення таких **завдань**:

- 1) огляд наукових досліджень інвективи з точки зору лінгвістики, літературознавства та перекладознавства;
- 2) аналіз методологічних аспектів перекладу інвективи;
- 3) аналіз перекладів інвективних висловів із п'єси Вільяма Шекспіра "*The Taming of the Shrew*".

Матеріалом дослідження виступили 184 інвективні вислови з комедії Вільяма Шекспіра "*The Taming of the Shrew*" та її перекладів українською

мовою виконані Пантелеймоном Кулішем («Приборкана гоструха», 1881 р.) та Юрієм Лісняком («Приборкання норавливої», 1985 р.).

Методи дослідження: опрацювання матеріалу зумовило застосування таких методів: за допомогою *описового* методу ми ідентифікували характерні особливості вживання інвективи, її комунікативно-прагматичні та культурологічні аспекти. Застосовуючи метод *аналізу* і *синтезу* ми мали змогу провести огляд і узагальнити наукові дослідження інвективи. *Метод суцільної вибірки* використовувався для вибору інвектив з оригінального тексту та текстів перекладу. За допомогою *порівняльного* методу ми здійснили аналіз переклад інвективи, порівнюючи і зіставляючи два різних українських переклади твору Вільяма Шекспіра.

Положення, що виносяться на захист:

1. З точки зору лінгвістики існує два основних підходи до тлумачення терміну «інвектива»: деякі дослідники ототожнюють інвективу з будь-якою лайливою та обценною лексикою, яка характеризується стилістичними маркерами «грубий», «вульгарний», «лайливий»; інші дослідники вважають, що інвектива – це в першу чергу комунікативно-прагматичне явище. Ми дотримуємося другої точки зору. Ми вважаємо, що складність перекладу інвективи полягає в тому, що інвективний вислів як правило є десемантизований, тобто його прагматичний компонент домінує над семантичним, таким чином унеможлиблюючи переклад інвективи методом підбору словникового відповідника.

2) Огляд наукових робіт з лінгвокультурології показав, що представники різних етнокультурних та мовних груп мають різні ціннісні системи, що впливає на принципи формування категорій інвективності у різних мовних групах, відбиваючись у різних семантичних та функціонально-комунікативних аспектах одиниць інвективного лексикону. Отже, дуже часто для досягнення інвективності повідомлення використовуються етноспецифічні лексичні одиниці, тобто слова-реалії, що створює додаткові складнощі при перекладі інвективних висловів.

3) Аналіз українських перекладів інвективних висловів із п'єси Вільяма Шекспіра "*The Taming of the Shrew*" показав, що перекладачі як правило тяжіють до передачі комунікативно-прагматичного аспекту інвективного вислову, а також до адаптації етноспецифічних інвективних висловів до культурного контексту мови перекладу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в перекладознавстві вперше досліджуються саме комунікативно-прагматичні та культурологічні аспекти інвективи.

Практичне значення: матеріали та результати дослідження можуть бути застосовані у подальших наукових дослідженнях студентів, у ВНЗ для викладання курсів із художнього перекладу, перекладачі можуть отримати практичні рекомендації щодо перекладу інвективних висловів у художній літературі.

Апробація результатів дослідження була здійснена шляхом написання і публікації статті у збірці наукових робіт студентів "In Statu Nascendi".

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕКТИВИ

В нашій роботі ми досліджуємо переклад інвективи на матеріалі п'єс Вільяма Шекспіра. Однак, інвектива – це дуже складне і багатогранне явище, яке ще дуже мало досліджене з точки зору перекладознавства. Тому в цьому розділі ми спершу розглянемо інвективу з позиції мовознавства: дослідимо різні підходи до визначення і тлумачення терміну «інвектива», розглянемо критерії інвективності та класифікації інвективи, з позиції стилістики: дослідимо функції інвективи та стилістичні прийоми, які використовуються для досягнення інвективності, та з позиції літературознавства: розберемо критерії інвективи як літературного жанру та дослідимо інвективу доби античності та Відродження.

1.1 Інвектива як лінгвістичне явище

З точки зору мовознавства поняття «інвектива» надзвичайно складне і багатогранне, воно розглядається в різних контекстах, існує багато невирішених питань, наприклад: чіткий лінгвістичний статус інвективи досі не визначено; не існує чіткого тлумачення терміну «інвектива», який загалом прийнято ототожнювати з поняттями «лайка», «образа», «мат»; немає чітких критеріїв визначення інвективи.

Отже, у сучасній лінгвістиці термін «інвектива» досліджують під різними кутами зору. З одного боку, у лінгво-історичному аспекті інвективу кваліфікують як мовну та мовленнєву одиницю, що посідає певне місце в системі мови і виконує конкретні прагматичні функції, на основі чого визначають національну специфіку вживання інвектив. З іншого боку, інвективу тлумачать як знак культури – вербальне табу, що репрезентує антикультурні явища у фольклорі та побуті. Інвективне висловлення можна

вважати мовленнєвою одиницею на позначення конфліктного емоційного стану, оформлене засобами, різними щодо рівня експресії та інтенсивності. Цей напрямок досліджень інвективи можна схарактеризувати як психолого-культурологічний.

У літературознавстві інвектива відома як форма памфлету, різновид сатири. У юридичній лінгвістиці інвективу інтерпретують як мовленнєвий жанр вербальної атаки або нападу, який не завжди реалізується за допомогою лайливої лексики. З точки зору юриспруденції, інвектива – це слова і вислови, які містять у своїй семантиці, експресивному забарвленні та оцінному компоненті інтенцію мовця принизити, образити, збезчестити, зганьбити адресата мовлення або іншу особу і зробити це у якомога різкій та цинічній формі.

Провівши ретельний аналіз тлумачних словників, ми знайшли наступні дефініції терміну «інвектива»: «Лайливий – пов’язаний з вираженням невдоволення, обсценними, лайливими, матірними словами» [2, с. 68]; «інвектива – від лат. *invective* – лайливе мовлення; різкий виступ проти кого-небудь, чого-небудь; образа» [21, с. 226]; «інвектива (від пізньолат. *invectiva oratio* – лайливе висловлювання), різновид сатири, гнівне звинувачення в усній або письмовій формі, памфлет» [37, с. 487]; «інвектива [від лат. *invectivus* – лайливий] (книжн.) – сердите звинувачення кого-небудь, образливе висловлення, напад, лайка» [42, с. 1200]; «інвектива – гостре висловлювання проти кого-небудь або чого-небудь, гнівне обвинувачення» [6, с. 397]. Таким чином, проаналізувавши дані джерела, ми можемо дійти висновку, що інвективу в більшості випадків трактують як гостре, лайливе, різке, сердите, гнівне звинувачення адресата, образливий вислів.

Проаналізувавши українські наукові джерела, дефініцію слова «інвектива» знаходимо в підручнику зі стилістики української мови: «Інвектива (лат. *invective*, від *invehor* – нападаю) – гострий викривальний виступ, різке звинувачення, осуд когось» [25, с. 439].

Сучасний український спеціаліст з інвективи С. Форманова пропонує наступні визначення терміну у своїй дисертації «Інвективи в українській мові»: «Інвектива – це культурний феномен соціальної дискредитації суб'єкта засобами інформації, яку йому адресовано. Вона може виявлятися у стійких мовленнєвих зворотах, які у певній культурній традиції сприймаються як образливі; інвективним може бути літературне слово, яке моделює ситуацію порушення культурної поведінки з боку адресанта»[47, с. 34].

Дослідниця також вивчала культурологічний бік вживання інвективної лексики, на її думку, сила інвективи тісно пов'язана з культурними традиціями: «У такий спосіб інвективного сенсу набувають вербальні конструкції, які моделюють табуйовану поведінку. Це дозволяє обумовити широкий спектр семантичного варіювання інвективи залежно від нормативних вимог і характеру заборони в конкретних культурах»[47, с. 35].

С. Форманова також стверджує, що інвективу можна вважати вербальним аналогом фізичної агресії, адже вона має усі ознаки образи і агресивності: «Інвектива– це вербально виражене ставлення адресанта до адресата, яке має на меті різке звинувачення, осуд з метою образити, принизити і зганьбити опонента в різкій, грубій і цинічній формі та дискредитувати його (позаяк інвектива порушує норми моралі у суспільстві), що дає змогу принизити честь і гідність особи» [47, с. 37].

Термін «інвектива» у наукових працях розглядається в широкому значенні як будь-яке образливе висловлювання, яке існує у двох різновидах: «експлетивна інвектива» [17; 13; 18; 10; 23] і «агресивна інвектива» [10; 23]. Експлетивною інвективою називають «вигукову інвективу, обценну лексику, за допомогою якого мовець може експресивно висловити своє ставлення до певної ситуації» [23, с. 9]. Варто зауважити, в такому випадку «обценне висловлювання» втрачає своє первинне лексичне значення, а зберігає конотативне, яке необхідне для висловлення певних почуттів та емоцій».

В широкому сенсі інвектива – це «будь яке вербально виражене агресивне ставлення до реципієнта мовлення, різкий випад, виступ» [13, с. 149]. Існує два види агресивної інвективи: «1) образа та 2) прокляття» [10, с. 5]. «Обидва види реалізують словесну агресію стосовно певної персони» [23, с. 7].

У вузькому значенні, інвектива – це «акт мовлення, що здійснюється за допомогою некодифікованих засобів» [39; 34; 19; 14]. В. Жельвіс стверджує, що у «вузькому сенсі інвективу можна розглядати як будь-який вербальний виступ, здійснений засобами, які вважаються некодифікованими, табуйованими, забороненими з тих чи інших причин (культурологічних, юридичних, тощо)» [13, с. 169].

В. Жельвіс також надає майже однакове визначення інвективі, яке все ж таки дає поглянути на це явище трохи з іншого ракурсу: «інвектива – це порушення етичного табу здійснене некодифікованими вербальними засобами» [13, с. 196]. Таким чином, на думку В. Жельвіса «інвектива у вузькому сенсі це будь-яка обсценна, лайлива, некодифікована, табуйована, заборонена лексика, яку не можна вживати у публічному дискурсі. Це доволі невелика група слів і висловлювань, на вживання якої накладене табу. Ця група включає лексику на позначення статевого акту, частин людського тіла, в першу чергу геніталій (те, що називається лексика коїтального типу), фізіологічних потреб, і всі слова, які являються похідними від них. Ця група також включає лексичні одиниці, які використовуються для позначення жінок-повій, але в узусі в першу чергу використовуються в якості вигуку – для вираження людських почуттів та емоцій: обурення, гніву, здивування, радості, екстазу, тощо». На думку В. Жельвіса, «вигукова й образлива функції є основними у використанні інвективи» [13, с. 311].

Таким чином, станом на теперішній день серед лінгвістів існує два основних підходи до тлумачення і дефініції терміну «інвектива»:

1) Інвектива розглядається як будь-яка лайлива лексика, що має в основному усний характер та характеризується такими стилістичними

маркерами як «лайливий», «вульгарний», «грубий», обценна та матірня лексика. У такому тлумаченні лайка визнається «мовним знаком, який не відповідає нормам і критеріям пристойності у певному соціумі в певний історичний період» [22, с. 27; 29, с. 15; 34, с. 35; 8, с. 106]; це «різновид вербальної агресії, емоційно-експресивна одиниця, вербальний виступ, здійснений засобами, які вважаються некодифікованими, табуйованими» [13, с. 13];

2) Інвектива це комунікативне поняття, висловлювання, чиєю прагматичною метою є образити адресата мовлення, використовуючи мовні (лексичні, граматичні) та стилістичні (сарказм, іронія) прийоми.

Розглянемо окремо кожний із цих підходів.

Провівши ретельний аналіз, ми дійшли висновку, що наступні наукові праці стали основою підходу до інтерпретації інвективи як виключно лайливої, обценної та матірньої лексики. В. Блінов, В. Шевельов результати свого дослідження втілили у тлумачному словнику російського народного мату. Дослідники підкреслюють, що матірня лексика – це засіб профанованого початку. Матірня лексика виникла тому, що існувала необхідність протиставити сакральне (тобто сакральне, високе, вишукане, священне, божественно) і профановане (тобто грубе, приземлене, просте) [4, с. 14].

Ф. Іллясова, автор «Антології російського мату», підкреслює, що російський мат це багатомірне явище. Антологія російського мату включає «матірні» твори з фольклору (поезія, казки, прислів'я, приказки, тощо). Автори уклали тлумачний словник російського мату, словник синонімів та евфемізмів [16, с. 5].

Російський учений Б. Успенський досліджував релігійні та міфологічні аспекти російського мату, а також його становлення і розвиток. Б. Успенський провів ґрунтовну систематизацію і узагальнення релігійних, міфологічних й традиційно-обрядових джерел, дослідив історію виникнення і походження некодифікованої лексики й довів, що лайлива лексика має

ритуальний характер через своє міфологічне походження. Ця ритуальна формула є доволі стійкою, тому що вона порівняно мало змінюється з часом; однак, вона зазнає згодом різноманітних семантичних трансформацій (переусвідомлень), причиною яких є включення у різні міфологічні коди [44, 247-248].

Українські науковці-лінгвісти Т. Вільчинська і Б. Коваленко також досліджували інвективу. Вони розглядали її виключно як обценну, лайливу, стилістично знижену лексику. Т. Вільчинська на матеріалі «Словника української мови» провела ретельний аналіз стилістично зниженої лексики і виділила кілька категорій назв осіб, серед яких були слова на позначення зовнішніх вад, неприємних рис характеру, непристойної поведінки людини, тощо [8].

Сучасний український спеціаліст з інвективи С. Форманова у своїй дисертації дотримується тієї ж точки зору: «У нашій роботі поділяється підхід, у якому інвектива – образа – лайка є синонімами, оскільки це будь-яка груба, вульгарна, табуйована номінація адресата чи третьої особи, що має оцінну семантику й містить образу.»[47, с. 25]

С. Форманова у своєму дослідженні виділяє таку класифікацію інвективної лексики:

- «1) матірня, обценна, лайлива лексика;
- 2) діалектна, жаргонна, просторічна лексика (*«гад повзучий»*)
- 3) груба просторічна лексика розмовної літературної мови (наприклад, *«дівка»*, *«сучий син»*);
- 4) констатуючі номінації особи, які позначають негативну з погляду інтересів суспільства діяльність, заняття, вчинки, поведінку будь-кого (напр., *«крадій»*, *«злочинець»* *«нацист»*). У переносному значенні ці слова, на думку авторів, набувають пейоративної експресії і негативної оцінки; адресат її сприймає як образливу характеристику;
- 5) слова і словосполучення, у самому значенні яких за констатуючих умов семантики міститься негативна оцінка діяльності, занять, поведінки

будь-кого; вона супроводжується експресивним забарвленням публіцистичного характеру (напр., «зрадник», «запроданець», «расист», «русофоб»);

б) нейтральні номінації особи за професією, родом діяльності, що у переносних значеннях набувають різкої негативної оцінки, яку зазвичай супроводжує експресія несхвалення, презирливості (напр., «бюрократ», «м'ясник»);

7) зоосемантичні метафори: містять негативну оцінку адресата мовлення грубу експресію несхвалення, зневаги («собака», «свиня», «кабан», «сука», «вівця»);

8) слова на позначення певних дій або якостей, які вважаються несхвальними з точки зору суспільства («вкрасти», «вбити», «мучити», «твалтувати»)[47, с. 35-36].

Дослідниця також наводить наступні критерії інвективності:

1) наявність конотативного компонента лексичної/фразеологічної одиниці, що виступає в інвективній функції, тобто функції образи, приниження, тиску на опонента;

2) лексика на позначення статевих стосунків, статевих органів, випорожнення;

3) лексика-табу, що містить сакральні поняття [47, с. 37].

На думку С. Форманової, «характерними особливостями інвективи є її образність, емоційність, оцінка, конотація та тональність, що дозволяє мовцеві утвердити свою перевагу над опонентом. Іноді про інвектора можна говорити як про людину творчу, оскільки є такі майстри інвективного слова, які віртуозно володіють творенням та продукуванням інвективи, навіть з певною імпровізацією, змінюючи конфліктну тональність, звукову конотацію та мовленнєве забарвлення. Віртуозності інвективі додають непередбаченість, образність, яскравість, ємність, комічність, емоційність та вишуканість форм» [47, с. 30].

Ми ж у нашій роботі дотримуємося тієї точки зору, що інвектива це в першу чергу комунікативне явище, будь-яке висловлювання, метою якого є образити адресата мовлення використовуючи як мовні засоби (лексичні, тобто власне лайлива, обценна лексика), так и стилістичні засоби. Таким чином, на нашу думку, визначальним фактором інвективності є прагматико-комунікативний. Давайτε пильніше розглянемо цей фактор.

Комунікативна лінгвістика – це розділ мовознавчої науки, який досліджує процеси і умови спілкування людей з використанням живої природної мови, а також з урахуванням усіх наявних складових комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, контекстних, ситуативних та ін.).

Прагматика – це підгрупа лінгвістики і семіотики, яка вивчає, яким чином контекст вносить свій внесок у зміст. Прагматична спрямованість інвективи полягає у використанні нейтральних загальноновживаних понять, які за умови комунікативного акту трансформуються в експресивні позначення, що набувають емоційності, зниженості, комічності, жарту, образи. «В такий спосіб мовець не думає *що* сказати, його метою є *як* сказати, з *якими* почуттями. Користування інвективою не передбачає наявності освіти, інтелекту, сфери діяльності, оскільки адресант відгороджується від адресата експресією, конотацією, жартом, зневагою, презирливістю, епатажністю та ін. Прагматичний контроль визначає можливість того, хто говорить, оцінити ситуацію».[47, с. 237]

Таким чином, в нашому дослідженні ми звертаємо першочергову увагу на інвективу як на елемент комунікативного акту, а також його контекст, мету, невербальні елементи спілкування, такі як кінетика (жести, міміка, поза), просодія (інтонація, наголос, тональність, гучність, паузи, сміх, зітхання, покашлювання), тощо. Ми вважаємо, що саме комплексний вплив усіх перелічених елементів створює образливість висловлювання, а не лише сам факт приналежності певного слова чи висловлювання до шару обценної чи лайливої лексики.

Говорячи про значущість невербальних знаків у створенні інвективності висловлювання, варто зазначити, що «невербальні обценні жести давні за своїм походженням, а деякі з них використовувалися в різних ритуалах, культах, лікуванні хвороб і мали магічні якості. З часом ці жести втратили своє практичне значення, проте негативна семантика обценних жестів збереглася, і їх надалі активно використовують, але вже в інших комунікативних ситуаціях» [30].

У мовленнєвій діяльності обценні жести зазвичай виконують експресивну та підсилювальну функції. Використовуючи обценний жест, мовець може або взагалі уникнути застосування інвективи, замінюючи її невербальною комунікацією, або підсилити інвективу відповідним обценним жестом. Знак зневажливого, презирливого ставлення до когось у народі називають "дуля". Дуля - це рука стулена у кулак таким чином, що великий палець просувається між вказівним і середнім. Цей знак також означає відсутність чого-небудь, або відмову щось надати. На думку М. Толстого, «дуля (в російській мові також відомий як «кукиш», «фиг») - це жест, який символізує коїтус і має обценну семантику». Такої ж самої думки дотримується Л. Ставицька [38, с.157-158]. М.Толстой також додає, що «згідно правилам етикету, дуля є невічливим жестом, який використовують з метою принизити та образити когось а також виразити різку, агресивну, змішану із презирством відмову»[43, с. 26].

Також, на думку М. Толстого, «у магічний практиці, дуля, разом із іншими обценними жестами, які означають коїтус та геніталії, є універсальним оберегом, здатним відганяти небезпеку, особливо злі чари. Дослідник додає, що дуля є розповсюдженою серед західних та східних слов'ян, а от серед південних слов'ян він використовується лише у Словенії» [43, с. 26-27].

О. Дуличенко дотримується тієї ж думки, що «дуля тісно пов'язана із слов'янськими етнокультурними особливостями» [11, с.40].

Ми розглянули низку наукових робіт, які підтвердили нашу позицію щодо інвективи як комунікативного явища.

Російський лінгвіст І. Заложна вивчала місце і значення інвективної лексики в російській мові. І. Заложна стверджувала, що «використання інвективи в сучасній російській мові є явищем прагматики». Дослідниця виокремила комунікативно-прагматичні особливості використання інвективи на матеріалі корпусів газетних текстів. На думку І. Заложної, «мовне оточення впливає на мовний знак, створюючи інвективні конотації у нейтральних з першого погляду висловленнях» [15, с. 8].

О. Корольова проаналізувала інвективу у прагматичному аспекті на матеріалі корпусів сучасної британської англійської мови. Дослідниця описала прагматичні категорії інвективного комунікативного акту й виокремила взаємозв'язок інвективності з цілою низкою екстралінгвістичних чинників. Вона інтерпретує інвективу як засіб образи, але заперечує вульгарний характер інвективи. Наприклад, О. Корольова не вважає що «вигукову лайку можна вважати інвективою». [18, с. 8].

Таким чином, ми бачимо що важливою є не лише приналежність слова до кола лайливих, обценних слів, а також контекст мовленнєвої діяльності. Наприклад, дослідниця Н. Семенова здійснила лінгвістичну діагностику інвективного слова, зосередившись на методах вияву інвективності у мовленнєвій діяльності. Вона стверджує, що «для дослідження інвективи необхідно звертати увагу на наступне: а) контекст конкретного комунікативного акту; б) мотив адресанта; в) соціальний стан та соціальні ролі адресата і адресанта» [35, с. 3].

Як ми вже стверджували раніше, ми можемо досягти інвективності висловлювання використовуючи не тільки мовні засоби, але й стилістичні, такі як сарказм, іронія, тощо. Оскільки ми вважаємо, що інвектива це в першу чергу комунікативно-функціональне явище, то дослідження інвективи з точки зору стилістики є надзвичайно важливим для нашої роботи.

На відміну від стилістики, більшість мовознавчих наук вивчають мову спираючись на субстанціональний та структурний підходи; наприклад, теоретична фонетика вивчає фонемний склад і фонологічну систему мови, лексикологія вивчає слово і лексичну систему мови, теоретична граматика вивчає граматичну систему мови, тобто усі ці науки вивчають окремі підсистеми мови – сукупності одиниць різних рівнів мови і зв'язки, які існують між даними одиницями або їх класами.

В цьому плані стилістика має особливий статус. По-перше, стилістика вивчає одиниці усіх рівнів мови. По-друге, стилістика вивчає дані одиниці з точки зору функціонального підходу. Стилiстика розглядає мову як окрему функціональну систему. В цьому контексті вважаємо необхідним розглянути такі поняття як «функція» та «ціль».

«Термін «функція» був запозичений з математики та логіки і використовується в лінгвістиці в двох значеннях: як «роль, задача» в цільовій моделі мови, запропонованій Празьким лінгвістичним гуртком, та як «відношення між двома змінними» [40, с. 8].

«Термін «ціль» в лінгвістиці означає попередньо очікуваний результат свідомої мовленнєвої діяльності особи. Необхідно розрізняти два види ієрархічно підпорядкованих цілей: основної, або кінцевої, і додаткової, або допоміжної, яка передбачає створення і використання певних засобів (в тому числі і мовленнєвих) для досягнення кінцевої мети» [40, с. 8].

Відносно учасників комунікативного акту ми можемо розрізнити два види цілей: позамовні, або прагматичні, та мовні, або конструктивні. Маючи на меті здійснити мовленнєвий акт, мовець ставить перед собою задачу досягти певної комунікативної цілі, яка знаходиться поза мовленнєвою дійсністю. В цьому випадку мовленнєвий акт є не ціллю, а засобом досягнення певної позамовної цілі. Але для досягнення цієї цілі мовець спочатку ставить перед собою мовну ціль – створити вислів цілеспрямованого функціонального характеру шляхом відбору та комбінації тих елементів мови, які суспільно визнані як найбільш прийнятні для

формування вислову з даною прагматичною установкою за даних умов спілкування.

Під функцією А. Мороховський розуміє в першу чергу призначення об'єкта в певній системі. Дана точка зору не суперечить розумінню функції як відношення, адже призначення – це окремий випадок відношення. Однак, необхідно відмітити, що функція-відношення являє собою відображення загального зв'язку та взаємозалежності будь-яких об'єктів і явищ реального світу, а функція-призначення можлива тільки для штучних об'єктів, які були створені людиною з певною ціллю, і в яких відображені результати цілеспрямованої діяльності людини.

«Мова має як і функції-відношення, вступаючи в численні зв'язки зі світом людей та об'єктивною дійсністю, так і функції-призначення – пізнавальною та комунікативною, причому друга функція є найважливішою» [40, с. 9].

А. Мороховський відзначає, що в залежності від конкретних соціально-історичних умов існування певної мови, у неї виникають додаткові функції і засоби їх реалізації.

До кола таких додаткових функцій А. Мороховський відносить наступні: емотивну, або функцію передачі почуттів мовця; волюнтативну – засіб вираження волі мовця, в тому числі вітання, прохання, запрошення, порада, спонукання; апелятивну, або функцію привернення уваги адресата, спонукання його до сприйняття повідомлення; контактостворювальну, або функцію соціального етикету, яку ще називають фатичною; естетичну, або функцію впливу на естетичні почуття адресату [40, с. 9].

Також виділяють наступні функції мови: *репрезентативну* (від фр. *representation* «представництво») – функція позначення світу речей; *експресивну* (від лат. *expressio* «вираження») – функція самовираження, створення образу мовця, автора; *прагматичну* (від гр. *pragma* «дія») – функція, що вказує на ставлення мовця до висловленого; *метамовну* – функція використання мови для опису іншої мови, тобто спеціальної

наукової мови (метамова математики, хімії, інформатики, логіки тощо) [47, с. 216].

В контексті вивчення інвективи С. Форманова значну увагу приділяю сугестивній функції мови. На її думку, «сугестивна функція (від лат. *suggestio* – навіювання) пов’язана з певною гіпнотичною дією, впливом на людську психіку. Сугестивне начало чітко простежується в мистецтві, музиці, літературі, кінематографі тощо. У сугестивній функції виявляється ставлення суб’єкта до предмета чи об’єкта впливу» [47, с. 219-220].

«Прагматична природа інвективи насамперед виявляється в сугестивній функції. Сугестивна функція інвективи полягає в тому, що сугестор: 1) одержує психологічне розвантаження – «катарсис»; 2) принижує опонента, використовуючи способи впливу, знижує його соціальний статус, зневажає; 3) емоційно розвантажується (коли інвективу не спрямовано на об’єкт) у ситуаціях напруги, ризику, фрустрації; 4) встановлює контакт у певних субкультурах – корпоративність; 5) привертає увагу аудиторії – наративність – з метою ідентифікації себе з певною соціальною групою; 6) вживає інвективу як оберіг (весільні та сороміцькі пісні), засіб захисту від злих сил – «апотропеїчність»; 7) з метою заміни фізичного насильства» [47, с. 221].

Головними стилістичними прийомами досягнення інвективності вважаємо іронію та сарказм.

Лінгвісти розглядають іронію у вузькому та широкому смислах. На їх думку, іронія – це, по-перше, у більш вузькому сенсі, використання слова, яке зазвичай використовується для вираження позитивного ставлення до певного об’єкта чи ситуації, для вираження негативної оцінки. Вступаючи у протиріччя із ситуацією, реальним фактом, контекстом, слово отримає значення, яке суперечить його звичайному значенню. По-друге, у більш широкому смислі, іронічною називають таку побудову мовлення, при якій вислів, який в цілому нібито свідчить про позитивне або нейтральне відношення мовця до даного явища, по факту вказує на його негативну

оцінку. Наприклад, вислів *“she was too clever by half”*, є іронічним, вказує на людину, яка занадто впевнена у своїх розумових здібностях.

Сарказм – це зла й уїдлива насмішка, вищий ступінь іронії, тропі засіб комічності, в основі якого лежить гострий дошкульний глум, сповнений зневаги. Сарказм заснований не лише на посиленому контрасті між тим, що розуміється і тим, що висловлюється, але і на безпосередньому навмисному оголенні того, що розуміється. На відміну від іронії, сарказм нічим не прикритий. Наприклад, *«Ну ти ж у нас розумник, просто геній!»* - саркастичний вислів, мовець висловлює свою дуже низьку оцінку розумових здібностей адресата.

Отже, інвектива як об'єкт дослідженні мовознавства є дуже складним явищем і існує кілька підходів до його визначення, тлумачення і вивчення.

Ми ж притримуємося думки, що інвектива є функціонально-комунікативним явищем.

1.2 Інвектива як літературне явище

В літературі інвектива вперше з'являється в добу античності. В тогочасній літературі інвектива використовувалася у вигляді жорсткої сатири, за допомогою якої автор висміював певних людей, їх вади, звички, риси характеру, тогочасний устрій, інститути влади, громадських діячів тих часів, тощо.

Дослідники античної інвективи Н. Пащенко та В. Пащенко стверджують, що «виникнення інвективи можна пов'язати із двома фактами: по-перше, це конфлікт між селом і містом, відносини між городянами та селянами характеризувалися частими сварками, по-друге, це Діонісівські свята, під час яких селяни дотепно, а іноді доволі гостро й жорстко висміювали жителів міста, їх звички, образ життя і їх вади»[28, с. 337].

Незабаром інвектива почала з'являтися в комедіях Аристофана, де він відверте висміював владні структури, громадських діячів, певних громадян.

Наприклад, у своєму всесвітньо відомому романі «Вершники» Аристофан висміював тогочасного царя Клеона і усю владу Афін.

Значний внесок в дослідження античної інвективи зробила А. Новохатько, яка провела ретельний аналіз рукопису перших видань Саллюстія, де містяться його політичні памфлети, які дослідниця трактує як інвективи [27, с. 5].

Як стверджує С. Форманова, «антична інвектива характеризується різкістю, суворістю, жорстким звинуваченням. Її можна розглядати як різновид памфлету, так як вона носить викривальний характер, що є характерним інтелектуально-емоційним відгуком на суспільно-історичні події, характеризується злободенністю тематики й викриває проблеми, які турбували тогочасне суспільство» [47, с. 75].

Найяскравішим представником інвективної літератури Відродження був Еразм Роттердамський, який в своїх працях висміював дурнів, забобонність, сліпу релігійність, тогочасну владу, державних діячів, обмежених і марнославно поетів. Ми можемо переконатися в цьому, прочитавши цей відрізок:

«Що ж до дурнів, то вони лопатою гроші гребуть, займають високі державні посади... – одне слово, розкошують на всю губу»

С. Форманова характеризує інвективу Відродження як «жанр образливого, згрубілого, огидного, немилосердного глуму, який побудований на антипатії. Автор, для досягнення своєї мети, використовує заради образи лексику на позначення негативної оцінки. За правило, це експресивні слова і звороти, які є в межах літературного мовлення, а також негативно орієнтована й лайлива лексика» [47, с. 91].

Інквектива як жанр, та її відмінність від інвективи як типу мовлення були представлені в науковій праці дослідниці С. Матяш «Жанр инвективы в русской поэзии: вопросы статуса, типологии, генезиса». Дослідниця виділяє наступні ознаки інвективи:

- 1) підвищена емоційність, яка підкріплюється засудженням осіб або явищ навколишньої дійсності, звідти й ораторський тип інтонації;
- 2) присутність адресату, яка формує суб'єкт-суб'єктні відносини «я – ти (ви)»;
- 3) теперішній час, який переходить у майбутнє, завдяки цьому звинувачення кидається у обличчя адресату;
- 4) особова форма висловлювання;
- 5) композиційне розгортання викриття за принципом ампліфікації [24, с. 18].

О. Краковяк вивчала інвективу як літературний жанр з точки зору цільової установки. В її статті «Инвектива как литературный жанр : проблемы структуры и генезиса : на материале русской и польской поэзии XIX-XX вв.» пропонується і обґрунтовується аспект вивчення інвективи який розглядає літературний жанр як цілісний вислів, який має специфічну цільову установку.

Дослідниця дає наступне визначення терміну: «Инвектива – це ліричний жанр, який бере свій початок в античності (звідти й назва) але який активно формувався у європейській літературі у XVIII – XX століттях». На думку О. Краковяк, інвектива має наступні константні та домінантні ознаки:

- «1) константні ознаки: гнів або засудження, яке направлене безпосередньо на особу (групу осіб), або об'єкт (країна, народ, місто, тощо), обов'язково персоніфікований;
- 2) домінантні ознаки: особова форма висловлювання, яка створює суб'єктні відносини «я (ми) – ти (ви)», ораторський тип інтонації, погроза, теперішній час з переходом у майбутнє, ампліфікація як композиційний принцип» [20, с. 9].

Авторка вважає, що інвектива як літературний жанр це доволі специфічне явище. По-перше, тому що вона не існувала у жанровій номенклатурі російської поезії і тому маркувалася власне поетами як твори інших жанрів (сатира, епіграма, послання, пісня, тощо), або ж як позажанрова

лірика. По-друге, тому що в багатьох творах інших жанрів з'являються різні за об'ємом фрагменти, які мають ознаки інвективності (пряме гнівне звертання), що значно ускладнює і без того складне питання ідентифікації жанру того чи іншого твору.

Дослідниця також встановила генетичні зв'язки інвективи як жанру, які беруть початок у магічних практиках і ритуалах, які включали в себе замовляння і активну жестикуляцію, а також встановила зв'язки інвективи із жанрами оди та молитви.

Говорячи про інвективу не як про окремий жанр, а як про стилістичний прийом, варто зазначити, що в цьому значенні вона розглядається як підвид сатири, який реалізується за допомогою різних художніх засобів – гротеск, пародія, іронія, і зустрічається в різних літературних родах і жанрах – поезії, прозі, драмі. В. Пашенко вважає, що в такому вигляді інвектива з'явилася у античній ямбічній ліриці: «жартівливо-веселі, часом не дуже скромного характеру ямбічні пісні стали обов'язковою програмою Елевсінських святкувань на честь богині Деметри» [28, с. 142].

1.3 Інвектива як перекладацьке явище

Переклад художньої літератури завжди був і залишається невід'ємною складовою процесу розвитку національної культури і особливо національної літератури.

Однак, у сучасному мовознавстві досі не існує єдиного підходу до визначення і тлумачення інвективи як перекладацького явища. Більшість дослідників, які вивчали переклад обценної та лайливої лексики дійшли висновку, що дуже важливо враховувати прагматику інвективного повідомлення при його перекладі. М. Нікітін ділить лексичні значення на такі, які мають когнітивний зміст, та на такі, які окрім когнітивного мають ще й прагматичний (суб'єктивно-оцінний) зміст.

Говорячи про слова, які в своєму значенні поєднують обидва типи змісту, дослідник виділяє категорію одиниць (до якої належать лайливі та образливі слова), у значенні яких прагматичний компонент домінує над когнітивним. Вчений стверджує, що «головним в таких словах є не те, що вони означають, а емоційно-оцінна кваліфікація означуваного об'єкта, вираження суб'єктивного відношення до нього. Таким чином, головним, а іноді і єдиним критерієм еквівалентності при перекладі лайливої лексики є прагматика» [26, с. 36].

Такої ж думки дотримується професор університету Нью-Джерсі К. Лендерс. Дослідник стверджує, що при перекладі інвективи головною метою перекладача є збереження її прагматики, тобто функціональності. В тексті перекладу інвектива має виконувати таку саму функцію, як і в тексті оригіналу, і сприйматися реципієнтом тексту перекладу так само, як і реципієнтом тексту оригіналу, незважаючи на етимологію слова у мові оригіналу.

Перекладаючи інвективу, перекладач має в першу чергу підбирати такий відповідник, який матиме ідентичний оригінальному слову емоційний ефект, а не намагатися підібрати буквальний відповідник, адже, на думку дослідника, «спроби перекласти інвективу буквально призводять до безглузвих, а часом і до смішних результатів» [52, с. 79]. І дійсно, навряд хтось буде перекладати португальський лайливий вигук *porra* як «сперма», або німецький вислів *warme Brüder* (вислів на позначення гомосексуальних чоловіків) як «теплі брати» (приклади Лендерса).

Російський дослідник Д. Бузаджи вказує на небезпечність ситуацій, коли перекладачу здається, що еквівалент лежить на поверхні; в такому випадку, потрапляючи на гачок схожості внутрішньої форми, перекладач може спотворити прагматику оригіналу, а отже неправильно перекласти повідомлення.

Д. Бузаджи доводить свою думку на прикладі слів *bitch* (англ.) та сука (рос.) Словник *The American Heritage Dictionary of the English Language* дає наступні визначення слову *bitch*:

- 1) Самка тварини сімейства псових, особливо собаки.
- 2) Образливе:
 - 2.1 Жінка, яку вважають злою або зарозумілою.
 - 2.2. Розпусна жінка.
 - 2.3 Чоловік, якого вважають слабким або гідним презирства.
- 3) Сленговий вислів. Скарга.
- 4) Сленговий вислів. Щось дуже неприємне і важке.

А ось як російське сука дано в «Великому тлумачному словнику російської мови» за редакцією С. А. Кузнецова:

- 1) Самка домашней собаки или других животных сем. псовых.
- 2) Грубо. О человеке, вызывающем своим поведением гнев, раздражение (обычно женщине).

Однак незважаючи на всю схожість цих лексичних одиниць в англійській і російській мовах (початкове значення – самка собаки, вживається як образа для жінок), ті функції, які вони виконують в системах англійської та російської мов відповідно, збігаються далеко не завжди.

Слід звернути особливу увагу на визначення *bitch* під номером 2.1. У цьому значенні *bitch* перетинається з російським словом «стерва» і подібними словами, потрапляючи в розряд набагато менш табуйованих інвектив. Так, наприклад, в США виходить журнал “*Bitch | Feminist Response to Pop Culture*”, редактори якого пояснюють назву журналу тим, що словом *bitch* намагаються образити жінок, які говорять відкрито, у яких є своя думка і які не бояться її висловлювати. Редактори вважають, що якщо бути жінкою і говорити прямо значить бути *bitch*, то таке найменування можна вважати компліментом.

У російського слова «сука» такого значення і вживання немає (як немає його, до речі, і у слова «блядь», яке можна було б вважати еквівалентом *bitch* в значенні 2.2.

Сама можливість надати слову *bitch* позитивне звучання вказує на те, що в культурі англomовних країн у цього слова порівняно низька табуйованість. Підтверджені цьому достатньо: той же журнал “*Bitch*”, однойменна пісня Мередіт Брукс і пісня Елтона Джона “*The Bitch is Back*”, футболки зі словом *bitch*, тощо [5, с. 50].

Цікавою є думка пана Д. Бузаджи щодо перекладу слова *loser*, яке в сучасній масовій культурі, особливо в кінематографі, завжди перекладається як «неудачник». Дослідник вважає, що в цьому випадку перекладачі теж потрапили на гачок словникового відповідника і втратили прагматику слова. Вчений стверджує, що для американця, з властивою йому протестантської вірою в працю і справедливу винагороду за нього, *loser* звучить різкіше, ніж «неудачник». *Loser* – це нікчемна людина, яка витрачає життя даремно і гідна тільки презирства. Наші ж невдахи часто викликають співчуття. Невдахою може бути людина, якій не щастить в житті, до яких доля ставиться суворо без жодних на те причин. Д. Бузаджи вважає, що кращим відповідником було б слово «бездарь», «ничтожество» [5, с.50].

Цікаво відмітити статтю японського українця та перекладача Хіно Такао, в якій він аналізує труднощі пов’язані із перекладом «Енеїди» Івана Котляревського на японську мову. Перекладач відзначає, що однією із основних труднощів є переклад численних образливих слів. У своїй статті перекладач відібрав приклади номінативних характеристик жінок, які зустрічаються в тексті «Енеїди», які можна вважати інвективними:

Пустомолка, зубоскалка, дзига, цокотуха, цяця, чепуриха, козир-молодиця, фіглярка, фіндюрка, моргуха, воркотуха, наушниця, брехуха, щебетуха, мандрьоха, хльорка, шльоха, паплюга, потіпаху, придзигльованка, діптянка, волоцюга, псяюха, гадюка, гадиня, ящірка, гнида, сука, сучище, ласуха, халява, брехуха, страшна говоруха, чортова сорока, стара лисиця, зла

брехачка, злослива баба, мчалка невсипуща, прескверна пашекуха, цьохля проклятуша, суча дочка, суча баба, вража баба, вража мати, лукава відьма, злая відьма, пресуча лютая яга, мерзенне чудо, кобиляча голова та ін.

«Певна річ, і в японській мові знайдемо чимало іменників чи сталих словосполучень, як віддзеркалюють ту чи іншу рису характеру або ж поведінки особи жіночої статі. Але така величезна кількість українськомовних означень жінки, як нам здається, заведе в глухий кут будь-якого досвідченого перекладача на будь-яку іноземну мову» [41, с. 83].

Висновки до розділу 1:

1) Інвектива – це дуже складне, багатогранне і багаторівневе явище, яке вивчається з точки зору лінгвістики, стилістики, юриспруденції, психології, культурології, літературознавства, тощо. Серед науковців панує думка, що останнім часу відбувається стрімкий процес зняття табу на використання інвективи в літературному, кінематографічному, а іноді навіть і в медійному дискурсах. А отже, виникає необхідність ретельного вивчення цього явища

2) Серед науковців, які досліджують інвективу з точки зору лінгвістики, існує дві основні точки зору щодо інтерпретації та тлумачення інвективи. Деякі дослідники ототожнюють інвективу з обценною та лайливою лексикою, фактично ставлячи знак рівності між цими поняттями. Інші науковці вважають, що інвектива це суто комунікативне явище, і інвективність повідомлення в першу чергу формується його прагматикою. Ми дотримуємося другої точки зору.

Ми вважаємо, що інвективність може бути досягнута не лише за допомогою лексичних засобів (власне використання обценних та лайливих слів), а й стилістичних засобів (сарказм, іронія).

3) З точки зору літературознавства інвективу можна трактувати як літературний жанр, який виник в добу античності у вигляді сатири, і використовувався для висміювання інститутів влади, тогочасний устрій,

окремих людей, а також фізичні та інтелектуальні влади. Цей жанр також набув популярності в добу Відродження. Інвектива також трактується як стилістичний прийом, який використовується для емоційного посилення тексту.

4) Оскільки інвектива як правило є десемантизованою, тобто втрачає своє денотативне значення і залишає лише емоційно-експресивну характеристику, більшість дослідників інвективи як явища перекладацького згодні з думкою, що при перекладі інвективи головне – це зберігати прагматику повідомлення, передати функцію інвективного вислову, а не буквальне її значення.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ІНВЕКТИВИ

В цьому розділі ми розглянемо і проаналізуємо основні підходи і стратегії перекладу, такі як: структурно-семантичний підхід, комунікативно-функціональний підхід, культурологічний підхід. Ми визначимо, який підхід є найбільш ефективним для перекладу інвективи.

2.1 Структурно-семантичний підхід до перекладу

Структурно-семантичний підхід до перекладу з'явився разом із зародженням лінгвістичного напрямку у загальній теорії перекладу у 1950-х рр., що було цілком закономірно, адже у наукових працях 1950-х – 1960-х рр., на основі яких стала виникати лінгвістична теорія перекладу, переклад вивчався виключно з мовної точки зору. Такі піонери теоретичного перекладознавства, як А. Федоров (1906 – 1997) та Я. Рецкер (1897–1984) звертали першочергову увагу на такі аспекти перекладу, як умови вибору мовних засобів, в тому числі загальнолексикологічні питання перекладу (основні методи перекладу слова як лексичної одиниці, проблеми перекладу безеквівалентної лексики, переклад реалій, переклад власних імен, переклад фразеологічних одиниць) та граматичні питання перекладу (граматичні збіги і розбіжності мови оригіналу і мови перекладу, переклад граматичних категорій мови оригіналу, які не мають формального відповідника у мові перекладу, вибір граматичного варіанта при перекладі, тощо).

Вважалося, що план змісту тексту перекладу тотожний плану змісту тексту оригіналу, а от план вираження складається з одиниць іншої мови, і таким чином процес перекладу розглядався в першу чергу як перевисловлення плану змісту тексту оригіналу мовними засобами тексту перекладу. Як ми можемо бачити зі списку перелічених досліджуваних проблем, еквівалентність тексту перекладу забезпечувалася в першу чергу на

семантичному та структурному рівнях, а отже мала виключно мовний характер, закріплений у системних відповідниках на різних рівнях мовних систем, а тому визначалася як структурно-семантична.

У своїй роботі «Теория перевода и переводческая практика» («Теорія перекладу та перекладацька практика»), Я. Рецкер стверджує, що «задача перекладача – використовуючи засоби мови перекладу, цілісно і точно передати зміст вихідного тексту, зберігши при цьому його стилістичні та експресивні особливості. Під «цілісністю» перекладу треба розуміти єдність плану змісту і плану вираження на основі нової мовної системи» [33, с. 10]. На думку Я. Рецкера, якщо критерієм точності перекладу вважати тотожність інформації, яка повідомляється різними мовами, то цілісним (повноцінним або адекватним) можна вважати лише такий переклад, який передає цю інформацію рівноцінними засобами: «Інакше кажучи, на відміну від переказу, переклад має передавати не тільки те, **що** виражено у вихідному тексті, але й те, **як** це було виражено у ньому» [33, с. 11].

У 1950 р. вийшла друком стаття Я. Рецкера «О закономерных соответствиях при переводе народной язык» («Про закономірні відповідники при перекладі на рідну мову»), в якій висловив ідею, що «між двома мовами об'єктивно існує певне співвідношення, яке обумовлює вибір перекладачем одиниць перекладу. Таким чином, для багатьох одиниць мови можна знайти більш-менш регулярні відповідники» [32, с.162]. Так була започаткована теорія закономірних відповідників.

А. Федоров, засновник лінгвістичної теорії перекладу, в основу своєї теорії заклав встановлення певних закономірностей шляхом зіставлення особливостей словникового складу, граматичної будови і стилістичного використання мовних засобів французької, німецької, англійської та російської мов з одного боку, та аналізу перекладацької практики – з іншого.

Як стверджував А. Федоров, при передачі значення слова в перекладі зазвичай необхідно обирати між кількома варіантами перекладу. А. Федоров виділяє три найбільш характерні випадки:

«1) в мові перекладу нема словникового відповідника для певного слова

вихідного тексту;

2) відповідність є неповною, тобто лише частково покриває значення іншомовного слова;

3) різним значенням багатозначного слова з мови оригіналу відповідають різні слова мови перекладу, які більш-менш точно передають ці різні значення.

І тільки той випадок, коли для цілковито однозначного слова знаходиться такий же цілковито однозначний (в різних контекстах) відповідник – є дуже рідким; така однозначність відповідників можлива в принципі по відношенню до певних шарів лексики – до термінів, позначенням календарних явищ (назви місяців, днів тижня), назв спорідненості (наприклад, *fils, son, Sohn* – сын; *fille, daughter, Tochter* – дочка; *neveu, nephew, Neffe* – небіж), назв деяких тварин, загальноновживаних предметів та особовим займенникам» [45, с. 151].

Серед західних дослідників можна відмітити статтю Жана-Поля Віне (1910–1999) та Жана Дарбельне (1904–1990) “*Stylistique comparée du français et de l’anglais*” («Порівняльна стилістика французької та англійської мов», 1958). У своєму дослідженні автори проводили порівняльний аналіз двох мов із метою визначення більш-менш регулярних еквівалентів, які можна використовувати при перекладі, та виділили такі методи перекладу, як «запозичення», «калькування», «дослівний переклад», «транспозиція», «модуляція», «еквіваленція» та «адаптація». Розглянемо окремо кожний із цих методів.

Запозичення – найпростіший спосіб перекладу, на думку вчених. Такий спосіб перекладу дозволяє заповнити прогалину металінгвістичного характеру (нова техніка, невідомі поняття). Дослідники стверджують, що перекладачу доволі часто потрібен метод запозичення для того, щоб створити певний стилістичний ефект. Наприклад, для того, щоб додати так званий

місцевий колорит, можна використовувати іншомовні терміни і говорити про «долари» і «партії» в США, про «текілу» і «тортилью» в Мексиці і про «версти» і «пуди» в Росії.

Калькування – це особливий вид запозичення: ми запозичуємо з іноземної мови ту чи іншу синтагму і буквально перекладаємо елементи, з яких вона складається. Таким чином, ми отримуємо або «кальковані вислови», при чому використовуємо синтаксичні структури мови перекладу, додаючи до неї нові експресивні елементи, наприклад *Compliments de la Saison* (букв.: «сезонні привітання»), або «кальковані структури», при чому додаємо до мови нові структури, наприклад, *Science fiction* (букв.: «наукова фантастика»).

Дослівний переклад, або переклад «слово в слово», означає такий перехід від вихідної мови, до мови перекладу, при якому створюється правильний та ідіоматичний текст, при цьому перекладач слідує лише за дотриманням мовних норм, наприклад: *I left my spectacles on the table downstairs* – «Я лишив свої окуляри на столі внизу».

Транспозицією автори називають спосіб, при якому одну частину мови замінюють на іншу без втрати смислу всього повідомлення. Наприклад: *Il a annoncé qu'il reviendrait* – Він заявив, що повернеться. Тут іменник *reviendrait* замінили на дієслово «повернеться».

Модуляція – це варіація повідомлення, те, чого можна досягти, змінивши кут або точку зору. Такий спосіб зазвичай використовується тоді, коли дослівний переклад призводить до створення в мові перекладу граматично правильно конструкції, яка, однак, суперечить духу мови.

Еквіваленція – це ситуація, коли два тексти описують одну й ту саму ситуацію використовуючи різні стилістичні та структурні засоби. Автори підкреслюють, що еквіваленціями є більшість фразеологізмів. Наприклад: *Too many cooks spoil the broth* – «У семи нянек дитя без глазу».

Адаптація – це спосіб перекладу, який використовується у випадках, коли текст вихідної мови описує ситуацію, яка не існує в мові перекладу, і яку перекладач має передати через іншу ситуацію [63, с. 46-55].

2.2 Функціонально-комунікативний підхід до перекладу

У 1960-х –1970-х рр. відбувається певне переосмислення лінгвістичної теорії перекладу, пов'язане з бурхливим розвитком інформаційних технологій. Таким чином, відбувається перенесення теорії перекладу с царини виключно мовної, до царини комунікативної, починають формуватися комунікативні теорії перекладу, відбувається перехід від структурно-семантичної, до комунікативно-функціональної еквівалентності.

Загалом, з позиції функціонально-комунікативного підходу, термін «еквівалентність» вже не задовольняє вимогам, адже він вказує лише на смислову на структурну близькість тексту оригіналу і тексту перекладу, і вже не завжди є показником вдало виконаного перекладу. Тому виникає необхідність у новому оцінному терміні, яким стає «адекватність» перекладу.

Як правило, термін «адекватний переклад», має більш широкую семантику, ніж термін «еквівалентний переклад». Дослідник В. Балахтар дає таке визначення терміну адекватність – це «співвідношення вихідного та кінцевого текстів, при якому враховується мета перекладу. Переклад тексту можна вважати адекватним, якщо хоча б одна з двох умов збережена: правильно перекладені усі терміни та їх сполучення; переклад є зрозумілим для спеціаліста і в нього немає до перекладача жодних запитань і зауважень» [3]. Адекватний переклад – відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Такий переклад враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, дотримуючись при цьому норм мови перекладу.

На думку А. Федоров, краще використовувати термін «повноцінний переклад» А. Федоров тлумачить цей термін як вичерпну семантичну та стилістично-функціональну відповідність оригіналу [46, с. 15].

Адекватність перекладу – це термін, який використовувався виключно у радянському та пострадянському перекладознавстві. У західній науці продовжував використовуватися термін еквівалентність перекладу. Однак, для виділення комунікативно-функціональної еквівалентності Ю. Найда який розробив теорію «динамічної еквівалентності». Автор пропонує розрізняти два види еквівалентності – формальну та динамічну.

Формальна еквівалентність орієнтована на оригінал та має на меті забезпечити можливість прямого порівняння тексту мови оригіналу і тексту мови перекладу. Як зазначає Ю. Найда, при дотриманні формальної еквівалентності увага перекладача концентрується на самому повідомленні, як на його формі, так і на його змісті. «При такому перекладі необхідно перекладати поезію поезією, речення – реченням, поняття – поняттям. З позиції такої формальної орієнтації необхідно прагнути до того, щоб повідомлення мовою перекладу якомога більш точно відповідало різним елементам вихідної мови» [60, с. 158].

Як стверджує Ю. Найда, тип перекладу, який найбільш точно уособлює цю формальну (структурну) еквівалентність, можна назвати перекладом-глоса (gloss translation), в якому перекладач намагається відтворити форму і зміст оригіналу якомога більш точно і якомога більш буквально. Прикладом такого перекладу може бути переклад на англійську мову якого-небудь французького середньовічного тексту, призначений для того, щоб вивчати певні напрями французької літератури тієї епохи, не вдаючись до вивчення мови оригіналу. Щоб досягти цієї мети, треба якомога більш точно відтворити структуру середньовічного французького тексту, як з точки зору форми (синтаксис та ідіоми), так і з точки зору змісту (теми та поняття). На думку Ю. Найди, «такий переклад-глоса потрібен для того, щоб читач міг повній мірі ототожнити себе з носієм мови оригіналу і отримати якомога більше інформації про звичаї тих часів, образи мислення та манери висловлювання. Наприклад, таке словосполучення, як “holy kiss”(«святий поцілунок»), було б перекладено буквально у перекладі-глоса, але, скоріш за

все, переклад був би супроводжений приміткою, що в часи Нового Заповіту це був звичайний спосіб вітання.» [60, с. 160].

Переклад, ціллю якого є створення не формальної, а динамічної еквівалентності, базується на принципі еквівалентного ефекту. При такому перекладі, перекладачі не прагнуть не стільки досягти збігу повідомлення мовою перекладу із повідомленням мовою оригіналу, скільки створити динамічний зв'язок між повідомленням і реципієнтом мови перекладу, який буде таким же самим, як зв'язок, який існує між повідомленням і реципієнтом мови оригіналу. Простіше кажучи, перекладач має прагнути до того, щоб повідомлення мовою перекладу справляло такий самий ефект на читача, як повідомлення мовою оригіналу. Таким чином, головним критерієм адекватності перекладу є не структурна відповідність текстів оригіналу і перекладу, а тотожність реакції адресатів у мовах оригіналу і перекладу.

Як стверджує Ю. Найда, «ціллю перекладу за принципом динамічної еквівалентності є повна природність і вільність у способах висловлювання, при цьому реципієнту пропонується модус поведінки, релевантний контексту його власної культури; для повноцінного сприйняття повідомлення від реципієнта не вимагається розуміння контексту мови оригіналу» [60, с. 168].

О. Швейцер (1923–2002) стверджує, що «вимога комунікативно-прагматичної еквівалентності є найголовнішою, бо саме ця вимога, яка передбачає передачу комунікативного ефекту тексту оригіналу, означає визначення того його аспекту або компонента, який є головним в умовах даного комунікативного акту. Інакше кажучи, саме комунікативно-прагматична еквівалентність задає співвідношення між іншими видами еквівалентності – денотативної, конотативної, текстуально-нормативної та формальної» [49, с. 81].

2.3 Культурологічний підхід до перекладу

У 1980-1990-х рр. стався культурний переворот у теорії перекладу. Адептом культурологічного підходу у перекладознавстві були американський лінгвіст, філософ, антрополог, історик, літературознавець бельгійського походження А. Лефевр та американська дослідниця британського походження, теоретик перекладу та порівняльного літературознавства С. Баснет, які у свої збірці провістили «поворот до культури» у теорії перекладу.

А. Лефевр розробив свою власну теоретичну модель дослідження художнього перекладу, розглядаючи його як одну із форм «переписування» і акцентувавши при цьому увагу не на мовних, а на культурних аспектах перекладу. А. Лефевр вважав, що культурний чинник є найважливішим у перекладі і відіграє центрову роль, лишаючи на периферії лінгвістичні чинники. Таким чином, першочерговим завданням перекладача є досягнення культурної ідентичності, а не еквівалентності, як вважають прихильники лінгвістичного підходу у теорії перекладу. На думку вченого, усі потенційні зміни у тексті оригіналу при перекладі мають бути зумовленими культурними чинниками.

У 1990-х роках у теорії перекладу відбувається запозичення чи адаптація різних теоретичних моделей з культурології, особливо з досліджень пов'язаних із вивченням феміністичних, гендерних і постколоніальних питань. Переклад, як вид діяльності, об'єднують із іншими формами обробки текстів, таких як критика, складання антологій та історіографія. Після публікації збірки наукових праць *“The Manipulation of Literature. Studies of Literary Translation”* починають підніматися питання влади, ідеології та маніпуляції. Редактор збірки Т. Герменс стверджує у передмові, що «будь-який переклад передбачає певну ступінь маніпулювання текстом оригіналу заради досягнення певних цілей» [56, с. 9].

На думку А. Лефевра, переклад є одним із найголовніших інструментів, за допомогою якого великі владні та соціальні інститути, такі як численні урядові установи, політичні партії, релігійні організації, освітні установи, великі видавництва та засоби масової інформації маніпулюють суспільством, створюючи бажаний для них тип культури. Ідеологічний чинник впливає і на те, які саме твори обираються для перекладу, і на те як перекладаються ці твори. А. Лефевр стверджує, що механізм управління, який діє всередині системи, і який складається із фахівців, критиків, викладачів, вчених, рецензентів іноді «знищує» певні літературні твори, які «занадто відкрито виступали проти пануючого уявлення про те, якою має бути література у цільовій культурі (або якою її бачать представники цього механізму управління), яким має бути суспільство, які думки і настрої мають панувати у цьому суспільстві» [59, с. 14]. Що показово, найчастіше замість жорсткої цензури та повної заборони на переклад певних творів, відбувається такий переклад творів, щоб вони відповідали літературним та ідеологічним стандартам.

Як стверджує А. Лефевр, у перекладача, як у людини, яка володіє знаннями двох мов, літератур і культур, є можливість побудувати образ однієї літератури, чи образ однієї культури для споживання представниками іншої культури.

А. Лефевр вводить такі поняття як «заломлення» (refraction) та «переписування» (rewriting). Як стверджує автор, заломлення має місце в «текстах, що були певним чином оброблені для цільової аудиторії (наприклад, дитячої), або адаптовані до певних ідеологій» [57, с. 72]. А от термін «переписування» А. Лефевр використовує для позначення внутрішньомовних та міжмовних процесів, які певним чином інтерпретують, змінюють та підробляють текст оригіналу. На думку автора, окрім перекладу, переписуванням можна вважати довідники, рецензії, історії літератури, антології, а також екранізації, або адаптації літературних творів у вигляді

коміксів та графічних романів, які А. Лефевр називає «візуальним переписуванням».

А. Лефевр також оперує поняттям як «авторитет культури». На думку дослідника, престиж і потужність джерельної культури можуть стати чинниками як вибору текстів для перекладу з неї, так і вибору конкретних стратегій перекладу.

У різні періоди історії певні культури є впливовішими і потужнішими за інші. Так, культура класичної античності була і є надзвичайно важливою і впливовою у Європі від епохи Ренесансу і аж до наших днів. Культура Франції мала великий вплив на культурне життя Німеччини у першій половині XVII століття. Китайська культура періоду Тан була взірцем для Японії протягом певних історичних періодів.

Аналіз питань авторитету культури приводить врешті решт до обговорення проблемкультурної асиметрії та пов'язаним з нею історичним питанням колонізації і постколоніальної культури. «Адже дуже часто переклад творів колонізованих народів на мови провідних країн світу набуває етноцентричного характеру, коли переклади творів повністю адаптують під цільову культуру, викидаючи все, що не вписується в неї» [58, с. 120]. Це питання є настільки важливим і актуальним, що у сучасних культурології і теорії перекладу виокремлюють цілу область дослідження постколоніального дискурсу.

І. Евен-Зохар, ізраїльський культуролог і філософ, автор теорії полісистем, стверджував, що перекладаючи і запозичуючи літературу, ми даємо поштовх до розвитку своєї власної національної літератури. На думку вченого, «переклад – це засіб культуротворення, адже будь-яка національна література розвивається за рахунок перекладу» [55, с. 48].

Таким чином, щоб досягти кращого розуміння культурних та лінгвокультурних чинників вживання інвективи, ми вирішили проаналізувати її з точки зору лінгвокультурології.

Характерною рисою наукових досліджень у сфері лінгвокультурології є етикетна та культурологічна спрямованість. Г. Дмитрієнко проаналізував вербальну інвективу на матеріалі корпусів англійської мови. Науковець відзначив ознаки соціально-культурної спрямованості сучасної англосовітської обценної та образливої лексики, а виокремив чинники, згідно з якими «використання обценної і лайливої лексики з метою образити адресата мовлення і дискредитувати його в очах спільноти, принизити гідність адресата, занизити його соціальний статус є доволі розповсюдженою формою вербальної агресії» [10, с. 13].

Науковець А. Кулаков аналізував інвективний лексичний склад у різних етнотериторіальних варіантах французької мови в різних мовних середовищах (Канада, Франція, певні франкомовні африканські країни). Автор виокремив три групи інвективної лексики (інвективні найменування особи, інвективні імперативи, вигуківі інвективи) і вивчив лінгвокультурологічні та функціонально-комунікативні особливості кожної групи інвективної лексики. Серед інвективних найменувань особи науковець також виокремив такі підгрупи як «прізвиська, інвективні спонування і комунікативні моделі інвективної номінації особи» [23, с. 7-9].

Мовознавець Т. Кудінова в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук «Языковой стандарт: социолингвистические, лингвокультурологические и лингвопрагматические аспекты интерпретации» аналізувала інвективу з позиції поняття «лінгвістичне правопорушення». Авторка відзначає, що «станом на сьогоднішній день в західних країнах відбувається стрімкий процес зняття табу на використання лайливої, обценної та інвективної лексики в літературному, кінематографічному на навіть частково в медійному дискурсах» [22, с. 7]. Цей процес торкнувся і нашого, себто слов'янського культурологічного простору. Виникають наукові роботи, в яких інвективна лексика тісно переплітається з термінами катарсису та агресивності і її використання трактується як особливий метод комунікації, вираження почуттів та емоцій адресанта мовлення, що сприяю

полегшенню психічного стану і ментального здоров'я. Кількість інвективних висловлювань у кожному мовному середовищі є обмеженою і залежить від особливостей кожної національної культури. Ці кількісні показники сформувалися ще у дописемний період інвективного спілкування, який є значно довшим, ніж писемний період.

Також варто звернути увагу на особливі умови функціонування інвективної лексики в усному мовленні: в першу чергу інвективне висловлювання обумовленою необхідністю швидкої реакції на певну ситуацію, коли у учасника комунікативного процесу обмаль часу на аналіз ситуації, обдумування адекватної відповіді, підбір лексики.

Т. Кудінова у своїй праці також аналізувала різні види культурних і соціальних табу. Авторка підкреслює, що «у давнину були сформовані певні соціальні табу на використання деяких груп слів. Ці табу виникли як результат віри в магічні властивості слів та мови в часи віри в шаманізм, закляття, тощо. Використання інвективної лексики, на думку науковця, призводить до руйнації таких табу. Авторка підкреслює, що в різні етапи існування людської цивілізації сила того, чи іншого табу була різна. Це, в свою чергу, призводило до того, що виразність інвективного пласту лексикону теж варіювалася» [22, с. 27].

А. Позолотін аналізував інвективні найменування людини як лінгвокультурне явище на матеріалі німецької мови. Автор вивчив стилістичні критерії інвективних найменувань людини, значну увагу приділив семантичним трансформаціям, які призводять до створення нових інвективних значень, виділив принципи інвективізації у лінгвокультурі німецької мови. Автор підкреслив, що «інвективні лексичні одиниці у німецькій мові характеризуються такими стилістичними маркерами, як «вульгарний», «образливий» «лайливий», відрізняються агресивністю, емоційністю, тобто створюють вербальний тиск на адресата мовлення, призводячи до психологічного дискомфорту останнього» [29, с. 17].

Таким чином, огляд наукових робіт показує нам, що представники різних етнокультурних та мовних груп мають різні ціннісні системи, що не може не мати вплив на принципи формування інвективи у різних мовних групах, відбиваючись у різних семантичних та функціонально-комунікативних аспектах одиниць інвективного лексикону. Отже, на основі аналізу інвективи з точки зору лінгвокультурології, ми можемо впевнено назвати інвективу етноспецифічною лексикою, словами-реаліями.

У працях слово «реалія» як термін з'явилося у 40-х роках XX століття. Вперше його вжив відомий фахівець А. Федоров у праці «О художественном переводе» (1941). На нашу думку, найбільш зрозуміле і повне визначення терміну дали болгарські вчені С. Влахов і С. Флорін: «Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту, або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей на інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних підставах», тому що вимагають особливого підходу» [9, с. 430].

А. Лефевр також аналізував проблему етноспецифічної лексики і ввів поняття «концептуальні ґратки» та «текстові ґратки». Концептуальні ґратки, на думку дослідника, «це будь-які об'єкти культури, які можуть бути неясними або проблемними для розуміння для представників іншої культури. Текстові ґратки, за визначенням автора, це «сукупність прийнятних способів, за допомогою яких можна висловлювати думки і концепти» [50, с. 5]. Їх формування відбувається під впливом літературних творів, які є надбанням національної та світової культур. Це означає, що різні національні культури можуть базуватися на одних текстових ґратках. Наприклад, ми можемо виділити спільні «західні» ґратки, які по суті базуються на античній літературній традиції та певною мірою на скандинавських сагах. А от японські та китайські національні культури мають зовсім інші ґратки. Таким

чином, можна сказати, що текстові ґратки – це сукупність літературних норм і жанрів, які обумовлюються певними культурними традиціями і можуть використовуватися кількома національними культурами. На думку автора, перекладач має вміло оперувати обома типами ґраток, щоб забезпечити найбільш адекватний переклад.

Аналізуючи перекладацький аспект інвективи, необхідно звернути увагу на те, що за словами багатьох лінгвістів, таких як Ю. Жлуктенко, Р. Зорівчак, А. Левицький, лінгвокультурологічною особливістю української мови є прагнення до уникнення недомовленостей і двозначностей, намагання розкрити сутність і смисл образи найбільш прямо і точно, уникаючи можливого конотативного трактування висловлювання. На відміну від української, англійська мова прагне до «передбачення» достатньої красномовності образливих висловлювань, таким чином уникаючи додаткового роз'яснення.

До того ж, адресант мовлення підсвідомо розраховує на те, що адресат володіє достатньою кількістю лінгвокультурних знань, щоб інтуїтивно вловити прихований зміст повідомлення та швидко побудувати необхідну асоціацію. Таким чином, на відміну від української, англійська мова, як правило, спирається на контекст (як на лінгвістичний, так і на екстралінгвістичний), а не на максимальну ясність окремо взятої лексеми.

Володіючи знанням етноспецифічних елементів культури, ми можемо бути впевнені у здійсненні успішної міжкультурної комунікації і визначенні системи цінностей, стандартів, етичних норм та ідеалів певного народу. «Першочергова задача перекладача – це передати емоційно-експресивну та семантичну інформацію повідомлення засобами мови перекладу, при цьому не підшуковуючи буквальний словниковий відповідник вихідного повідомлення, а «перевисловити його смисл» [7, с. 28].

Розглянемо приклад:

He gave him the 'V' sign.

Він показав мені дулю.

У цьому випадку ми стикаємося з проблемою перекладу одиниці ‘*V*’ *sign*, що використовується для опису невербального компонента комунікації, який у Британії вважається образливим жестом [62, с. 679]. Одна з теорій походження цього жесту стверджує, що він виник під час битви під Азенкуром, що відбулась 25 жовтня 1415 року між французькими та англійськими військами поблизу містечка Азенкур у Північній Франції за часів Столітньої війни, в якій французькі війська зазнали нищівної поразки. Англійські лучники, які зіграли ключову роль у перемозі Британії в цій битві, показували французам вказівний та середній пальці, які вони використовували для стрільби з лука, таким чином дразнячи французів та погрожуючи їм.

В українській культурі існує зовсім інший образливий жест: стулена у кулак таким чином, що великий палець просувається між вказівним і середнім. Цей знак також означає відсутність чого-небудь, або відмову щось надати. На думку М. Толстого, дуля (в російській мові також відомий як "кукиш", "фиг") – це» жест, який символізує коїтус і має обценну семантику» [43, с. 26].

Висновки до розділу 2:

Отже, у другому розділі ми проаналізували різні підходи до перекладу: структурно-семантичний, функціонально-комунікативний та культурологічний і дійшли наступних висновків.

1) У структурно-семантичному підході еквівалентність тексту має виключно мовний характер, закріплений у системних відповідниках на різних рівнях мовних систем. Це означає, що за умов дотримання структурно-семантичного підходу, перекладачеві доведеться орієнтуватися в першу чергу на семантику інвективного повідомлення, що іноді може бути хибною тактикою, адже в багатьох випадках використання інвективи ми маємо справу з десемантизацією. Отже, при перекладі інвективи, перекладача

в першу чергу цікавить не семантична складова інвективного повідомлення, а комунікативно-прагматична.

2) З точки зору комунікативно-функціонального підходу найважливішим завданням перекладача є створення такого тексту, який буде чинити на реципієнта мови перекладу вплив, тотожній впливу тексту оригіналу на реципієнта вихідної мови. Оскільки в перекладі інвективи нас більше цікавить комунікативно-прагматична складова (досягнути певного ефекту, образити співбесідника), комунікативно-функціональний підхід є більш доречним, ніж структурно-семантичний.

3) З точки зору культурологічного підходу, першочерговим завданням перекладача є досягнення культурної ідентичності, а не еквівалентності, як вважають прихильники лінгвістичного підходу у теорії перекладу. Усі потенційні зміни у тексті оригіналу при перекладі мають бути зумовленими культурними чинниками. Проаналізувавши лінгвокультурний аспект вживання інвективи, ми дійшли висновку, що інвективи – це як правило етноспецифічна лексика, слова-реалії, тому культурологічний підхід є найбільш доречним для перекладу інвективи.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ ІНВЕКТИВИ НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА "THE TAMING OF THE SHREW"

В цьому розділі ми будемо порівнювати і аналізувати переклади інвективи на матеріалі п'єси Вільяма Шекспіра «Приборкання норовливої» ("The Taming of the Shrew"). Ми порівнюватимемо оригінальний текст, переклад Юрія Лісняка (1985 р.) та переклад Пантелеймона Куліша (1881 р.) Ми виділятимемо і порівнюватимемо способи і прийоми перекладу, а також перекладацькі стратегії.

«Приборкання норовливої» – комедія Вільяма Шекспіра, вперше опублікована в 1623 році в «Першому фоліо». Вважається, що комедія була написана між 1590 та 1592 роками.

Пантелеймон Куліш (1819 – 1897) – найвизначніша і найвідоміша постать в історії українського перекладу творів Шекспіра другої половини XIX ст., з якого починається новий етап перекладів Вільяма Шекспіра, що приходить на зміну періоду вільних трактувань та часткових перекладів. Пантелеймон Куліш переклав щонайменше 13 п'єс Вільяма Шекспіра, а згідно деяких даних й 15, бо перекладач збирався видати 5 збірок з перекладами драматурга, по 3 твори в кожній, але двох творів немає серед рукописів перекладача, тому їх доля залишається й досі невідомою. Великий обсяг роботи дійсно вартий поваги, адже нікому більше серед українських перекладачів не вдавалося перекласти стільки творів британського драматурга (друге місце належить І. Стешенко, який переклав 6 драм). Як стверджувала відома українська дослідниця перекладу Р. Зорівчак, «Переважає більшість українських письменників минулого подвижницьки ставилася до перекладацтва», і ця цитата дійсно влучно оцінює титанічну працю Пантелеймона Куліша.

Юрій Лісняк (1929 – 1995) – інша видатна фігура на ниві українського перекладу творів Вільяма Шекспіра. Український перекладач, художник-графік, упорядник повного шеститомного зібрання творів Шекспіра українською мовою, поліглот, володів англійською, німецькою, французькою, чеською та словацькою мовами. Юрій Лісняк переклав такі твори Вільяма Шекспіра як «Приборкання норовливої» (1985), «Сон літньої ночі» (1985) та «Перікл – цар Тірський» (1987). Саме в перекладі Юрія Лісняка ці твори зараз звучать зі сцен українських драматичних театрів.

Отже, ми провели ретельний аналіз оригінального тексту Вільяма Шекспіра (“The Taming of the Shrew”, 1590–1592 pp.), переклад Юрія Лісняка («Приборкання норовливої», 1985 р.) та Пантелеймона Куліша («Приборкана гоструха», 1881 р.) та виділили 184 інвективні одиниці.

Вже в перекладі назви твору ми можемо побачити різні підходи. Юрій Лісняк використовує стилістично нейтральне слово літературної української мови «норовлива». Академічний тлумачний словник української мови дає наступне визначення цьому слову: «**НОРОВЛІВИЙ**, а, е. Примхливий, капризний, непокірливий, упертий; з норовом» [36].

Натомість, Пантелеймон Куліш для перекладу назви твору використовує розмовне слово «гоструха». У тлумачному словнику ми знаходимо наступне визначення слову «гоструха»: «**ГОСТРЇ́ХА**, и, жі́н., розм. Про жваву, швидку дівчину» [36]. Отже, вже з самого початку ми можемо сказати про те, що Пантелеймон Куліш тяжіє до використання автохтонної лексики у перекладі, намагається використовувати не книжну, а народну, приземлену мову, щоб наблизити перекладений твір до українського читача кінця XIX століття. Таким чином, можна сказати, що Пантелеймон Куліш тяжіє до стратегії одомашнення. Більше того, порівнюючи дефініції двох слів, ми можемо бачити, що слово «гоструха» само по собі не має інвективної конотації, на відміну від слова «норовлива».

Пропонуємо далі розглянути наступний уривок. Оригінал:

“Hostess:

I know my remedy; I must go fetch the thirdborough.

Sly:

*Third, or fourth, or fifth borough, I'll answer him
by law: I'll not budge an inch, boy: let him come,
and kindly."*

Переклад Юрія Лісняка:

«Шинкарка:

Стривай, знайду на тебе раду. Покличу дозорчого.

Пройд:

Клич хоч двох або й трьох дозорчих,
я їм зуміюдати відкоша.
З місця не зрушусь, ані на палець.
Хай собі приходить твій дозорчий,
прошу дуже».

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Шинкарка:

Я знаю, що робити: пійду гукну десятника.

Ницак:

Десятника, двацятника, трицятника,
я одвічатиму йому по праву.
Не поступлюсь ні на палець, хлопче:
нехай собі йде; байдуже.»

Як ми бачимо, шинкарка погрожує покликати “*thirdborough*”, тлумачний словник англійської мови дає нам наступне визначення цього слова: “1. *an under constable of a township*; 2. *the head of a frankpledge*” [53].

Отже, слово *thirdborough* в даному контексті можна перекласти як «помічник констебля». На що її співрозмовник відповідає “*Third, or fourth, or fifth borough...*”. Як ми бачимо, для досягнення зневажливого, інвективного

ставлення мовця до помічника констебля, автор використовує стилістичний прийом гри слів.

У перекладі Юрія Лісняка втрачається ця гра слів: «Клич хоч двох або й трьох дозорчих», в той час як Пантелеймон Куліш знову вдало вдається до культурологічного підходу, використовуючи стратегію одомашнення шляхом вибору автохтонного українського відповідника «десятник». Наскільки нам відомо, десятник – це посада і звання командира десятку у стрілецькому і козацькому військах, що добре відомо українському читачу. Більше того, такий переклад дає можливість відтворити оригінальну гру слів Вільяма Шекспіра: «Десятника, двацятника, трицятника...».

Цікаво також відмітити переклад прізвища “*Sly*”, в яке автор явно вкладає образливу конотацію. Тлумачний словник англійської мови дає нам таке визначення слову *sly*: “*adjective: deceiving people in a clever way in order to get what you want; seeming to know secrets*” [51]. Юрій Лісняк пропонує перекласти це прізвище як «Пройд», що є очевидним скороченням від слів «пройда, пройдисвіт». У тлумачному словнику української мови ми знаходимо такі визначення: «**ПРОЙДА**, и,чол. і жін., розм. хитра, пролазлива, спритна у своїх вчинках людина; пройдисвіт; зневажл. людина, здатна на ганебні, нечесні вчинки, на обман, підлість і т. ін», «**ПРОЙДІСВІТ**, а,чол., розм. Хитра, пролазлива, спритна у своїх вчинках людина, пройда; зневажл. Людина, здатна на ганебні, нечесні вчинки, на обман, підлість і т. ін; Людина, що не має постійного місця проживання, сталого заняття, роботи і т. ін; бродяга» [36]. Отже, Юрій Лісняк цілковито передав негативну, образливу конотацію у перекладі прізвища.

Пантелеймон Куліш пропонує нам варіант «Ницак», що складається із прикметника «ниций»: «**НІЦІЙ**, а, е. Негідний, підлий, ганебний» [36] та українського словотвірного суфікса «-ак», яке є типовим суфіксом для патронімічних прізвищ з відтінком зневаги [31, с. 108]. Отже, Пантелеймон Куліш використовує як лексичні, так і морфологічні мовні засоби для досягнення образливості.

Ми також вирішили дослідити прояви перекладацької дисперсії в обох перекладах. Сутність перекладацької дисперсії полягає в тому, що одне і те саме слово з тексту оригіналу перекладається по різному в одному й тому самому тексті перекладу, відбувається своєрідне «розсіювання» оригіналу в перекладі, і таким чином створюються пучки відповідників вихідного слова. Ми вирішили дослідити явище перекладацької дисперсії на прикладі слова *villain*. Тлумачний словник англійської мови дає нам наступні визначення: “*noun: a bad person who harms other people or breaks the law; UK informal a criminal; a character in a book, play, film, etc. who harms other people; informal something or someone considered harmful or dangerous*” [51].

Отже, словниковими відповідниками слова *villain* є слова «зłodій», «негідник».

При цьому цікаво відмітити походження слова *villain* в англійській мові. Етимологічний словник англійської мови надає нам наступну інформацію: “*c. 1300 (late 12c. as a surname), base or low-born rustic, from Anglo-French and Old French vilain "peasant, farmer, commoner, churl, yokel" (12c.), from Medieval Latin villanus "farmhand," from Latin villa "country house, farm" (from PIE root *weik-(1) "clan")*” [61].

Отже, етимологія цього слова сягає праіндоєвропейської мови, і, що більш цікаво, спочатку воно не мало негативної, інвективної конотації, а мало значення «землероб, селянин, просто людина», а потім набуло конотації «людина низького походження», а згодом і «зłodій, негідник, лиходій».

Ми дослідили наступні прояви використання цього слова в оригінальному тексті та його переклади.

Оригінал:

“Petruchio

Villain, I say, knock me here soundly.

Grumio

*Knock you here, sir! why, sir, what am I, sir, that
I should knock you here, sir?*

Petruchio

Villain, I say, knock me at this gate

And rap me well, or I'll knock your knave's pate."

Переклад Юрія Лісняка:

«Петруччо:

Гей, лобуряко, я кажу – стукни мені тут як слід.

Грумйо:

Стукнути вас тут, пане? Та хто ж я такий, щоб
вас тут, пане, стукати!

Петруччо

Байстрюче, стукни, я кажу тобі,

А то по лобі схопиш, далебі!»

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Петручіо:

Стукни, кажу, мені, ледащо, добре !

Грумйо:

Стукнути вас, добродію?

Що ж тоді я буду, добродію,

як стукну вас, добродію?

Петручіо:

Кажу тобі, стукни мені в ці двері,

А то застукаю тобі всю пику.»

Отже, як ми можемо бачити, в цьому короткому діалозі Путруччо двічі називає Грумйо *villain*, і вже в перекладі Юрія Лісняка можна побачити, що це слово перекладено по-різному – як «лобуряка» та як «байстрюк». Тлумачний словник української мови надає нам наступну інформацію щодо цих слів: «ЛОБУРЯКА, и, чол., зневажл. збільш.до лобур», «ЛЇОБУР, я, чол., зневажл. Бездіяльна й ледача людина; лоботряс // Уживається як лайливе слово», «БАЙСТРЮК, а, чол., дорев., зневажл., лайл. Позашлюбний син». [36]

У перекладі Пантелеймона Куліша ми бачимо, що в першій репліці *villain* перекладено як «ледащо», а от в другій перекладач взагалі вирішив опустити інвективне звернення. Тлумачний словник української мови підказує нам, що слово «ледащо» має наступне значення: «**ЛЕДА́ЩО**, а, чол. і сер., зневажл. 1. Те саме, що **ледар**. 2. Людина, яка поводить себе легковажно, безпутно. //Уживається як лайливе слово. // перен. Про непридатну, зіпсовану річ», «**ЛЕ́ДАР**, я, чол. Людина, яка не любить працювати; ледачий. //чол. і жі́н. Уживається як лайливе слово» [36].

Необхідно відмітити, що в жодному випадку слово *villain* не було перекладено як «злодій, лиходій», тобто використовуючи словниковий відповідник. Це по-перше вказує на значну десемантизацію цього слова, тобто коли це слово використовується як інвективне звернення, воно втрачає свою первинну семантику «злодій, лиходій» і залишає лише емоційно-експресивне значення. Обидва рази, коли Путруччо назвав Грумйо *villain*, він, очевидно, не мав інтенції маркувати Грумйо як злочинця, криміналіста, а використовував це слово в його емоційно-оцінній характеристиці. По-друге, ми бачимо, що Юрій Лісняк переклали це слово як «ледащо», «лобуряка», «байстрюк». Таким чином, перекладачі адаптували англomовне інвективне звернення *villain* до українського культуромовного контексту, використовуючи такі слова, які виражають негативне ставлення до людини саме в українській культурі. Тобто обидва перекладачі в даному випадку схиляються до стратегії одомашнення.

Тут цікаво порівняти категорії інвективності в двох різних культурах. Як ми вже знаємо, слово *villain* походить від старофранцузького слова *vilain*, що означає «землероб, селянин», тобто можна сказати, що в англomовній культурі образливою є характеристика «людина низького, неаристократичного походження».

В той же час, ми бачимо, що в двох різних українських перекладах використовуються слова «ледащо», «лобуряка», тобто лексичні одиниці на позначення лінивої, ледачої людини, яка ухиляється від роботи і не любить

працювати. Також використовується слово «байстрюк», яке означає позашлюбного сина. Оскільки велика частина української національної культури виникла в селі, де серед людей цінується важка праця і традиційні сімейні цінності, то дуже образливою є характеристика «ледача людина» та будь-які слова на позначення позашлюбних відносин.

Давайте розглянемо наступний приклад із використанням слова *villain*.

Оригінал:

“Petruchio:

*A senseless villain! Good Hortensio,
I bade the rascal knock upon your gate
And could not get him for my heart to do it.”*

Переклад Юрія Лісняка:

«Петруччо

Безмозкий пень! Гортензіо, мій друже,
Таж я сказав йому, щоб він постукав
До тебе в браму! Ну, а він – нізачо!»

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Петручіо:

Дурне ледащо! Добрий мій Гортензіо,
Звелів я плуту стукати у двері,
А він сього не захотів зробити.»

Отже, ми бачимо, що в цих прикладах також не використовується словниковий відповідник для перекладу слова *villain*. Натомість ми бачимо, що Пантелеймон Куліш знову використовує слово «ледащо», але в цей раз додає до нього прикметник «дурне». А от Юрій Лісняк використовує словосполучення «безмозкий пень». Отже, ми можемо стверджувати, що в цьому випадку також відбуває десемантизація слова *villain*, і воно використовується не для позначення злочинної людини, а разом із прикметником *senseless* вказує на низьку оцінку інтелектуальних здібностей адресата, тобто означає «нерозумний, дурний». Юрій Лісняк використовує

слово «пень», яке в українській культурі використовується для позначення нерозумної, або байдужої до всього і всіх людини [36]. Таким чином, обидва перекладачі залучають стратегію одомашнення і використовують автохтонні українські лексичні одиниці, а також адаптують інвективні звернення до українського культурного контексту.

Розглянемо наступний приклад використання та перекладу слова *villain*. Оригінал:

“*Petruchio*:

Where are my slippers? Shall I have some water?

Enter one with water

Come, Kate, and wash, and welcome heartily.

You whoreson villain! will you let it fall?”

Переклад Юрія Лісняка:

«Петруччо:

Де капці, я питаю? Де вода?

йди, Кет, умийся. Будь як дома тут.

Перекидає миску

Навмисне, лобуряко, перекинув?»

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Петручіо:

Де туфлі? Чи дадуть мені умитись? —

Умий ся, Катю; будь весела дома. —

Слуга пускає з рук умивальницю.

Впустив! Ах ти мазепо, сучий сину! (Бе слугу)».

Отже, як ми бачимо, Юрій Лісняк знову використовує слово «лобуряка» для перекладу всього словосполучення *whoreson villain*, в той час як Пантелеймон Куліш використовує фразу «мазепа, сучий сину». Академічний тлумачний словник української мови дає нам наступне визначення слову «мазепа»: «**МАЗЕПА**, и, чол. і жін., лайл. Про неохайну, грубувату або нерозумну людину»[36]. Отже, знову ж таки перекладачі тяжіють до використання автохтонних українських лексичних одиниць.

У наступному прикладі вживання та перекладу слова *villain* ми маємо такий діалог. Оригінальний текст:

Vincentio:

Come hither, you rogue. What, have you forgot me?

Biondello:

Forgot you! no, sir: I could not forget you, for I never saw you before in all my life.

Vincentio:

What, you notorious villain, didst thou never see thy master's father, Vincentio?

Переклад Юрія Лісняка:

Вінченцо:

Іди сюди, лобуряко! Ти що, вже забув мене?

Бйонделло:

Я забув вас, синьйоре? Як я міг вас забути,
коли я вас оце вперше бачу?

Вінченцо:

Ах ти ж мерзотнику! Ти вперше бачиш батька
твого пана, Вінченцо?

Як ми бачимо, в цьому випадку Юрій Лісняк вирішив перекласти слово *villain* як «мерзотник». Як і *villain* в оригінальному тексті, слово «мерзотник» вживається тут в першу чергу не в своєму денотативному значенні, а як емоційно-експресивний маркер. При цьому Юрій Лісняк опускає переклад

прикметника *notorious*, який в оригінальному тексті посилює і увиразнює інвективну конотацію слова *villain*, адже емоційно-експресивна характеристика слова «мерзотник» сама по собі є доволі високою.

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Вінченціо:

Йди сюди, волоцюго! Чи ти мене забув ?

Бйонделльо:

Забути вас? Ні, добродію. Не можна мені забути вас,
бо я з роду вас не бачив.

Вінченціо:

Ах, ти ледаче ледащо!

Ти з роду не бачив отця твого пана, Вінченція?»

Отже, ми бачимо що Пантелеймон Куліш знову використовує іменник «ледащо» для перекладу слова *villain*, але також залучає прикметник «ледачий», таким чином використовуючи стилістичний прийом гіперболізації, або перебільшення, для перекладу слова *notorious*. Отже, ми бачимо що для передачі інвективності повідомлення в перекладі Пантелеймон Куліш застосовує в цьому випадку не тільки лексичні, а й стилістичні засоби.

Розглянемо ще один випадок перекладу слова *villain*. Оригінальний текст:

“*Baptista*

Away with the dotard! to the gaol with him!

Vincentio

Thus strangers may be hailed and abused: O monstrous villain!”

Переклад Юрія Лісняка:

«Баптіста:

Забирайте цього старого блазня! До в'язниці його!

Вінченцо:

Отак кривдити та ображати чужинця! Потворо!
Негіднику!»

Як ми бачимо, Юрій Лісняк застосував метод перекладу, який має назву транспозиція, при якому одну частину мови замінюють на іншу без втрати смислу всього повідомлення. Юрій Лісняк переклав прикметник *monstrous* за допомогою іменника «потвора». Слово *villain* було перекладено як «негідник».

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Баптиста:

Геть із старим дурнем! у холодну його!

Вінченціо:

Оттак-то зневажають і кривдять странніх ! –

О чудовишний ледарю!»

Як ми можемо бачити, Пантелеймон Куліш знову переклав слово *villain* як «ледар».

Таким чином, ми продемонстрували явище перекладацької дисперсії на прикладі перекладу слова *villain*, яке в різних випадках перекладалося як «ледар», «лобуряка», «байстрюк», «пень», «мазеп», «мерзотник», «негідник». Такий широкий вибір відповідників зумовлений контекстуальними та функціональними чинниками, адже в з різними прикметниками слово *villain* набуває різних значень і може означати різні речі в залежності від контексту. Також ми бачимо, що перекладачі намагаються адаптувати це інвективне звертання до українського лінгвокультурного простору.

Розглянемо інші цікаві випадки вживання і перекладу інвективи.

Оригінал:

“*Petruchio:*

I swear I'll cuff you, if you strike again.

Katharina:

So may you lose your arms:

*If you strike me, you are no gentleman;
And if no gentleman, why then no arms.*

Petruchio:

A herald, Kate? O, put me in thy books!

Katharina:

What is your crest? a coxcomb?

Petruchio:

A combless cock, so Kate will be my hen.

Katharina:

No cock of mine; you crow too like a craven."

Отже, в цій ситуації Катеріна вдарила Петручію, за що він погрожує вдарити її у відповідь, якщо вона зробить це знову. На що Катеріна відповідає, що в такому випадку він позбудеться герба, тобто перестане вважатися аристократом за таку неджентльменську поведінку. На що Петручію відповідає, що якщо Катеріна так знається на геральдиці, то хай впише його в список аристократичних родів. Катеріна запитує Петручію *What is your crest? a coxcomb?*

Ми вирішили проаналізувати цей вислів. Тлумачний словник англійської мови дає нам наступні визначення слову *crest*: "*noun: 1. A growth of feathers, fur, or skin along the top of the heads of some animals; 2. A formal design that is used by a family, town, organization, etc. as the symbol that represents them*"[54]. Таким чином, слово *crest* може означати «півнячий гребінь, чубчик», а також може означати «герб».

Подивившись визначення слова *coxcomb* в тлумачному словнику англійської мови, ми отримали наступні визначення: "*coxcomb, noun – 1 archaic a vain and conceited man; a dandy, 2 variant spelling of cockscomb*", "*cockscomb, noun – the crest or comb of a domestic cock*"[54]. Таким чином, ми бачимо, що *coxcomb* може означати як «гребінь півня», так і «самовдоволенна, хвальковита людина, блазень, балагур». Отже, ми можемо бачити тут стилістичний прийом, гру слів.

Петручіо відповідає Катерині *A combless cock, so Kate will be my hen*, що означає, що він готовий поступитися своїм гребінцем, своєю мужністю, щоб Катеріна стала його дружиною. Відповідь Катерини була така: *No cock of mine; you crow too like a craven*. Ми подивилися значення слова *craven* у тлумачному словнику англійської мови: “*adjective – contemptibly lacking in courage; cowardly; noun – a cowardly person*” [54], а також перевірили етимологію цього слова у етимологічному словнику англійської мови: “*early 13c., cravant, perhaps from Old French crevante "defeated," past participle of cravanter "to strike down, to fall down," from Latin crepare "to crack, creak." Sense affected by crave and moved from "defeated" to "cowardly" (c. 1400) perhaps via intermediary sense of "confess oneself defeated"* [61]. Отже, слово *craven* має значення «дуже боягузлива людина», а також має первинне і більш глибинне значення «переможений, розбитий». До того ж ми бачимо гру слів *raven* (ворон) – *craven*.

Юрій Лісняк переклав цей фрагмент діалогу Петруччо і Катерини наступним чином:

«Петруччо:

Ну, спробуй ще – скуштуєш кулака!

Катеріна:

Гляди, гляди, позбудешся герба!

Хто жінку б'є – не благородний той,

Не має права на лицарський герб!

Петруччо:

Твій фах – геральдика? Впиши ж мене

До книг твоїх!

Катеріна:

Який же герб у тебе?

Півнячий гребінь над шоломом, так?

Петруччо:

Так, півник я, ти ж курочка моя!

Катеріна:

О ні! Не півник ти, а мокра курка.»

Отже, як ми бачимо, Юрій Лісняк переклав фразу *you crow too like a craven* за допомогою фразеологізму «мокра курка». Ми подивилися значення цього фразеологізму в фразеологічному словнику української мови: «[як] мокра (змокла) курка. Безвольна, нерішуча, жалюгідна на вигляд людина»[48, с. 406]. Отже, як ми бачило Юрій Лісняк уміло використав стратегію одомашнення, використавши типовий український фразеологізм, значення якого дещо схоже на значення вихідної фрази (боягузлива, жалюгідна, розбита, гідна презирства людина), і до того ж є еквівалентом на функціональному рівні, адже він викликає яскраві асоціації в українського читача. Більш того, цей фразеологізм доволі влучно передає оригінальну авторську гру слів, на нашу думку.

А ось так цей фрагмент діалогу Катерини і Петруччо вирішив перекласти Пантелеймон Куліш:

«Петручіо:

Клянусь, я відплачу, коли ще вдариш !

Катерина:

Тоді утратиш ти своє дворянство.

Хто вдарить жінчину, той герб втерє,

А втратив герб, то вже і рук не має.”)

Петручіо:

То ти й геральдик, Катю? О будь ласко!

Впиши мене в свою гербову книгу.

Катерина:

Який же твій на шоломі клейнод ?

Із півня гребінь.

Петручіо.:

Хоч без гребня півень,

Як курочкою будеш ти моєю.

Катерина:

Не хочу півня, що співає хрипло.»

Отже, як ми бачимо, Пантелеймон Куліш вирішив перекласти фразу *you crow too like a craven* як «не хочу півня, що співає хрипло». Пантелеймон Куліш не передав значення слова *craven* (боягузливий, розбитий, жалюгідний), а апелював до співочих здібностей півня, вказавши що цей півень «співає хрипло», що на нашу думку є вказівником низької оцінки мужності та вправності Петручіо, який, на думку Катеріни, не ладен впоратися навіть із найпростішими, базовими завданнями.

Розглянемо наступний приклад. Оригінальний текст:

Katharina:

Where did you study all this goodly speech?

Petruchio:

It is extempore, from my mother-wit.

Katharina:

A witty mother! witless else her son”.

Переклад Юрія Лісняка:

«Катеріна:

Де ти набравсь таких солодких слів?

Петруччо:

Із голови. Дотепний в мене рід.

Катеріна:

Дотепний рід, та недотепний плід».

Як ми бачимо, Юрій Лісняк не став дослівно перекладати строки *“from my mother-wit”* та *“A witty mother! witless else her son”*, натомість, ми бачимо, що в перекладі Юрія Лісняка взагалі жодним чином не згадується матір, а ці строки перекладені як «Дотепний в мене рід» та «Дотепний рід, та недотепний плід». Отже, Юрій Лісняк вдається до функціонального підходу з метою збереження рими в тексті перекладу. Таким чином, ми бачимо приклад поетичної еквівалентності, коли перекладач відмовляється від

буквального відтворення змісту з метою збереження форми. Інвективність повідомлення в даному випадку передається як мовними, так і стилістичними засобами.

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Катерина:

Де вчились ви таких річей лестивих?

Петручію:

Се так ex tempore, мій материнський дотеп.

Катерина:

Дотепна мати недотепи сина!»

Як ми бачимо, Пантелеймон Куліш вдався до структурно-семантичного підходу, переклавши ці строки буквально.

У наступному прикладі вживання та перекладу інвективи ми бачимо наступні рядки. Оригінальний текст:

“Hortensio:

*And there I stood amazed for a while,
As on a pillory, looking through the lute;
While she did call me rascal fiddler
And twangling Jack; with twenty such vile terms,
As had she studied to misuse me so”.*

У тлумачному словнику англійської мови ми знайшли таке визначення слову *Jack* (серед усіх інших визначень): “*Used to typify an ordinary man. Used as a form of address to a man whose name is not known*” [54]. У етимологічному словнику ми знайшли наступну інформацію: “*In England, Jack became a generic name applied familiarly or contemptuously to anybody (especially a young man of the lower classes) from late 14c. Later used especially of sailors (1650s; Jack-tar is from 1781); Jack-ashore (adj.) "drinking and in high spirits, recklessly spending" (1875) also is an image from sailors (1840 as a book title). In U.S., as a generic name addressed to an unknown stranger, attested from 1889. Every man Jack "everyone" is from 1812*” [61].

Таким чином, ми бачимо, що слово *Jack* має цілу низку інвективних конотацій: «людина низького походження», «пройдисвіт», «пиятик», «блукач», «бурлака». Однак, оскільки *Jack* – це в першу чергу ім'я, воно є національно-специфічною лексикою, тобто словом-реалією, а отже усі інвективні конотації можуть бути зрозумілі лише носіями мови оригіналу.

Переклад Юрія Лісняка:

«Гортензіо:

І я на хвильку ніби остовпів,
Дивлюсь крізь лютню, а вона мене
Цигикалом поганим узиває,
Та бринькалом, та всякими словами,
Немов науку цілу в тім пройшла».

Як ми бачимо, Юрій Лісняк переклав образу *twanglingJack* як «бринькало». Ми не знайшли слова «бринькало» у тлумачному словнику української мови, але ми знайшли там слово «бринькати»: **«БРІНЬКАТИ**, аю, аєш, недок., рідко. Те саме, що **бренькати**», **«БРЁНЬКАТИ**, аю, аєш, недок. 1. Утворювати короткі дзвенячі звуки; дзенькати. 2. Невміло або недбало грати на музичному інструменті» [36]. Таким чином, при перекладі даної інвективи, Юрій Лісняк використав стилістично-забарвлене слово «бринькало», яке означає, що адресат інвективного повідомлення не вміє як слід грати на музичному інструменті. Отже, в даному випадку Юрій Лісняк успішно застосував функціонально-комунікативний підхід.

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Гортензіо:

Я стуманїв, мов до стовпа прикутий,
Із лютнею на шії, мов в арканї.
Вона-ж мене періщить: «Волоцюго!
Дурний кобзарю! Старче хирний!»
І двацять інших лайок одпустила,
Мов вичитала з книжки на зневагу».

Як ми бачимо, Пантелеймон Куліш перекладає образу *twangling Jack* як «Дурний кобзарю! Старче хирний!». Таким чином, використовуючи українську національно-специфічну лексему «кобзар», Пантелеймон Куліш вдається до культурологічного підходу. Інвективність повідомлення досягається за допомогою прикметника «дурний».

Розглянемо ще один цікавий випадок використання і перекладу інвективи. Оригінал:

“*Hortensio*:

*Her father is Baptista Minola,
An affable and courteous gentleman:
Her name is Katharina Minola,
Renown'd in Padua for her scolding tongue”.*

Переклад Юрія Лісняка:

«Гортензіо:

Баптістою Мінолою зовуть
Його. Він гречний і достойний пан.
Та Катеріна – так зовуть дочку –
Всій Падугі відома як яга».

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Гортензіо:

Її отця зовуть на ймя Баптиста,
На прізвище Міноля. Привітний він,
Ласкавий дворянин. Її звемо ми
По батькови Міноля Катерина,
У Падугі сварлива із сварливих».

Отже, як ми бачимо, Гортензіо каже, що Катеріна має *scolding tongue* – «сварливий язик», тобто злий, сварливий характер. Юрій Лісняк переклав цю інвективу як «яга». В етимологічному словнику української мови ми знайшли наступну інформацію: «**яга** – зла, потворна баба, відьма. Часто використовується у сполученні *баба-яга*. [*Ягая*] – рід відьми, злий дух у

вигляді потворної баби» [12, с. 532]. Отже, як ми бачимо, Юрій Лісняк знову влучно використовує стратегію одомашнення, порівнюючи сварливу Катерину із українським фольклорним персонажем, який викличе яскраві негативні асоціації в українського читача.

Пантелеймон куліш тут використав більш буквалістський підхід до переклад, і передав *scolding tongue* як «сварлива із сварливих».

В нашому наступному прикладі ми бачимо такий випадок. Оригінальний текст:

“Gremio

O this learning, what a thing it is!

Grumio

O this woodcock, what an ass it is!”

Отже, як ми бачимо, в даному випадку інвективність повідомлення досягається лексичними та стилістичними засобами. Грумйю називає свого співбесідника словом *ass*. Ми подивилися визначення цього слова у тлумачному словнику англійської мови: “*OLD USE: a donkey*” [51]. У етимологічному словнику англійської мови ми знайшли наступну інформацію: “*Sure-footed and patient in domestication, since ancient Greek times, in fables and parables, the animal has typified clumsiness and stupidity (hence ass-head, late 15c., etc.). To make an ass of oneself is from "A Midsummer Night's Dream" (1590). Asses' Bridge (c. 1780), from Latin Pons Asinorum, is fifth proposition of first book of Euclid's "Elements." In Middle English, someone uncomprehending or unappreciative would be lik an asse that listeth on a harpe. In 15c., an ass man was a donkey-driver*” [61]. Отже, для носія англійської мови слово *ass* має низку негативних, інвективних конотацій «незграбна, дурна, некомпетентна людина».

Як ми бачимо, фрази Гремйю та Грумйю структурно дуже схожі, отже автор застосовує стилістичний засіб повторення для досягнення додаткової інвективності, адже Грумйю глузує зі свого співбесідника, спотворюючи його репліку.

Переклад Юрія Лісняка:

«Гремйо:

О, вченість, що то за чудова річ!

Грумйю (вбік):

О господи, який же з нього бевзь!»

Отже, як ми бачимо, Юрій Лісняк переклав образливе слово *ass* за допомогою слова «бевзь». У тлумачному словнику ми знаходимо наступне визначення: «**БЕВЗЬ**, я,чол.,лайл. Те саме, щобевзень», «**БЕВЗЕНЬ**, зня, чол., лайл. Вайло, йолоп, бовдур» [36]. Таким чином, Юрій Лісняк використовую автохтонне українське слово для передачі інвективності повідомлення, тяжіючи до стратегії одомашнення.

Переклад Пантелеймона Куліша:

«Гремію:

Наука! Що за гарна річ, єдина!

Грумію:

О, що за гарна, люба ти скотина!»

Як ми бачимо, Пантелеймон Куліш переклав слово *ass* як «скотина», використовуючи таку перекладацьку трансформацію, як генералізація (слово із більш вузьким значенням при перекладі замінюється словом із більш широким значенням). Пантелеймон Куліш вдається до цієї перекладацької трансформації для збереження рими «єдина – скотина», передаючи таким чином поетичну еквівалентність.

Висновки до розділу 3

Отже, ми проаналізували використання інвектив у комедії Вільяма Шекспіра «Приборкання норовливої» та їх переклади Юрієм Лісняком та Пантелеймоном Кулішом.

Необхідно зазначити, що як правило інвектива є десемантизована, тобто втрачає своє денотативне значення, і залишає лише емоційно-

експресивну і оцінну характеристики. Ми змогли в цьому переконатися на прикладі вживання слова *villain*, яке в жодному випадку не було вжито в його денотативному значенні «зłodий, лиходій».

На прикладі перекладу цього ж слова ми мали змогу дослідити явище перекладацької дисперсії, яке полягає в тому, що одне і те саме слово з тексту оригіналу перекладається по різному в одному й тому самому тексті перекладу. Варіювання перекладів цієї лексичної одиниці було зумовлено контекстуальними та функціональними чинниками, адже в залежності від контексту та інтенції мовця слово *villain* набувало різних значень. Серед варіантів перекладу слова *villain*, запропонованих перекладачами, ми виділили наступні: «ледар», «лобуряка», «байстрюк», «пень», «мазеп», «мерзотник», «негідник». Таким чином, перекладачі використали функціонально-комунікативний підхід.

Як ми вже дослідили, для досягнення інвективності повідомлення як правило використовуються лексичні мовні засоби, до того ж як правило використовується національний-специфічний шар лексики, тобто слова-реалії. Перекладачі використали культурологічний підхід до перекладу такої лексики, дотримуючись, як правило, стратегії одомашнення, використовуючи українські автохтонні слова та фразеологізми для наближення українського читача до твору. Також ми дослідили приклад, коли перекладач вдається до функціонального підходу з метою збереження рими в тексті перекладу, досягаючи таким чином поетичної еквівалентності.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1) На сьогоднішній день відбувається стрімке зняття табу на використання інвективи в культурному та медійному просторах. Ми можемо бачити, що інвектива активно використовується в кінематографі та сучасній літературі. Нажаль, переклад інвективи на українську мову є малодосліджений, що зумовлює низьку якість теоретичної бази для практикуючих перекладачів.

2) У першому розділі ми провели аналіз наукових праць, які досліджували інвективу з точки зору лінгвістики, стилістики та літературознавства, а також здійснили огляд досліджень перекладу обценної та лайливої лексики.

Серед дослідників лінгвістичного напрямку існує дві основні точки зору щодо тлумачення та аналізу інвективи: деякі науковці фактично ототожнюють інвективу з обценною та лайливою лексикою, в той час як інші дослідники розглядають інвективу як комунікативне явище. Ми дотримуємося другої точки зору.

Огляд наукових робіт літературознавчого напрямку показав, що інвективу трактують або як літературний жанр, який виник в добу античності у вигляді сатири і набув популярності в добу Відродження, або як стилістичний прийом, який використовується для емоційного посилення та увиразнення тексту.

Серед дослідників інвективи як об'єкта дослідження перекладознавства, панівною є думка, що головною задачею перекладача є передача інтенції мовця, тобто прагматики повідомлення. Це доводить нашу точку зору що інвектива є в першу чергу комунікативним явищем. Це також пояснюється тим фактом, що інвектива є як правило десемантизованою, тобто втрачає своє денотативне явище і набуває виключно емоційно-експресивної та оцінної характеристики.

3) Метою другого розділу було дослідження різних підходів до перекладу інвективи: структурно-семантичного, комунікативно-функціонального, культурологічного.

Ми дійшли висновку, що у структурно-семантичному підході еквівалентність тексту має виключно мовний характер, закріплений у системних відповідниках на різних рівнях мовних систем. Отже, дотримуючись цього підходу, перекладач має звертати першочергову увагу на семантику інвективного повідомлення. А оскільки інвектива як правило десемантизована, то цей підхід в більшості випадків є хибним.

У комунікативно-функціональному підході головним завданням перекладача є створення такого тексту, який буде чинити на читача тексту перекладу вплив, ідентичний впливу, який чинить текст оригіналу на читача. Маючи справу із десемантизованою інвективою, для перекладача пріоритетним завданням є передача інтенції мовця (образити адресата мовлення), тому комунікативно-функціональний підхід є набагато більш доречним для перекладу інвективи.

У культурологічному підході перед перекладачем постає задача досягти культурної ідентичності. Прихильники культурологічного підходу стверджують, що будь-які зміни мають бути зумовлені культурними чинниками. Ми проаналізували лінгвокультурний аспект вживання інвективи і дійшли висновку, що для досягнення інвективності дуже часто використовується національно-специфічна лексика, тобто слова реалії, або так звані лакуни. Оскільки культурологічний підхід передбачає адаптацію національно-специфічної лексики до реалій мови і культури перекладу, ми вважаємо, що такий підхід є найбільш доречним для перекладу інвективи.

4) У третьому розділі ми провели ґрунтовний аналіз перекладу інвективи на матеріалі п'єси Вільяма Шекспіра «Приборкання норовливої» («The Taming of the Shrew»). Ми порівнювали оригінальний текст, переклад Юрія Лісняка («Приборкання норовливої», 1985 р.) та переклад Пантелеймона Куліша («Приборкана гоструха», 1881 р.).

На прикладі вживання слова *villain* в різних контекстах і з різними інтенціями ми довели десемантизацію інвективного повідомлення. А на прикладі перекладу цього слова ми проаналізували явище перекладацької дисперсії і дійшли висновку, що перекладацька дисперсія на практиці зумовлена контекстуальними та функціональними чинниками, адже в залежності від контексту та інтенції мовця слово *villain* набувало різних значень.

Ми проаналізували багато прикладів використання перекладачами автохтонних українських слів і фразеологізмів для перекладу інвективи, таким чином доводячи наше припущення, що стратегія одомашнення та культурологічний підхід в перекладі інвектив є найбільш оптимальними і доречними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автономова Н. С. Познание и перевод. Опыты философии языка / Н.С. Автономова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. – 704 с.
2. Ахманова. О. С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М : Издательство «Советская энциклопедия» , 1969. – 608 с.
3. Балахтар В.В. Адекватність та еквівалентність перекладу / В. В. Балахтар, К. С. Балахтар // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>
4. Блинов В. А. Русский народный мат : толковый словарь / В. А. Блинов, Ф. А. Шевелев. – Екатеринбург : [б.и.], 2000. – 205 с.
5. Бузаджи Д. М. Норма ненормативного. Ругаемся адекватно / Дмитрий Михайлович Бузаджи // Мосты. Журнал переводчиков. – 2006. – №9. – С. 43–55.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
7. Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
8. Вільчинська Т. Оцінні назви осіб у сучасній українській мові : лексикографічний аспект / Т. Вільчинська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія : Філологія. – 2003. – Вип. 6. / відп. ред. Н. Л. Іваницька. – Вінниця : Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. – С. 236–342.
9. Влахов С. Непереводимое в переводе. Реалии / С. Влахов, С. Флорин // Мастерство перевода, 1969 : сб. статей. – Москва : Сов. писатель, 1970. – С. 432–456.

10. Дмитриенко Г. В. Вербальная инвектива в англоязычном лексическом субстандарте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Дмитриенко Глеб Владимирович. – Пятигорск, 2007. – 20, [1] с.
11. Дуличенко А.Д. Язык и тело / А.Д. Дуличенко // Большой словарь мата. Т. 1. – СПб.: ООО “Издательство “Лимбус Пресс”, 2005. – С. 35–48.
12. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [уклад. Н. Яцко та ін.] – Т.3. – К. : Наукова думка, 1983. – 568 с.
13. Жельвис В. И. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира / В. И. Жельвис. – М.: Ладомир, 2001. – 349 с.
14. Заворотичева Н.С. Инвективы в современной разговорной речи (на материале пиренейского национального варианта испанского языка и американского национального варианта английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Наталья Сергеевна Заворотичева. – М., 2010. – 26 с.
15. Заложная И. В. Имплицитная инвектива в современном русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ирина Васильевна Заложная. – Ставрополь, 2011. – 20 [1], с.
16. Ильясова Ф. Н. Русский мат. Антология / Ф. Н. Ильясова. – М. : Лада М., 1994. – 304 с.
17. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2002. – 333 с.
18. Королева О. П. Прагматика инвективного общения в англоязычном социуме (на материале британского ареала) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ольга Петровна Королева. – Нижний Новгород, 2002. – 22 с.
19. Коряковцев А. В. Инвективность как функционально-семантическая категория русского языка : автореф.дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Андрей Валерьевич Коряковцев. – Кемерово, 2009. – 30 с.

20. Краковяк А. С. Инвектива как литературный жанр : проблемы структуры и генезиса : на материале русской и польской поэзии XIX–XX вв. : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.08 / Александра Сергеевна Краковяк. – Санкт-Петербург, 2010. – 18 с.
21. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М. : Русский язык, 2000. – 944 с.
22. Кудинова Т. А. Языковой субстандарт : социолингвистические, лингвокультурологические и лингвопрагматические аспекты интерпретации : автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.19 / Таисия Анатольевна Кудинова. – Нальчик, 2011. – 40 с.
23. Кулаков А. Е. Лингвокультурный и коммуникативный аспекты инвективного лексического инвентаря (на материале территориальных вариантов французского языка Франции, Канады и Африки) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19/ Артем Егорович Кулаков. – Саратов, 2011. – 20 [1] с.
24. Матяш С.А. Жанр инвективы в русской поэзии: вопросы статуса, типологии, генезиса / С.А. Матяш // Феномен русской классики: Сб. статей / Отв.ред. Ф.З. Канунова. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 2004. – С. 17–32.
25. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підр. для філол. спеціальностей вищих навч. закладів / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К.: Вища шк..., 2003. – С. 431–453.
26. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : [учеб. пособие] / М. В. Никитин. – М.: Высш. шк., 1988. – 168 с.
27. Новохатько А. А. Инвектива Саллюстия. Рукописная традиция, издания, критика текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.14 / Анна Андреевна Новохатько. – М. : МГУ им. М.В.Ломоносова, 2003. – 20 [1] с.
28. Пащенко В. І. Антична література: [підручник] / В. І. Пащенко, Н. І. Пащенко. – К.: Либідь, 2001. – 718 с.
29. Позолотин А. Ю. Инвективные обозначения человека как лингвокультурный феномен (на материале немецкого языка) : автореф. дис.

... канд. філол. наук : 10.02.19 / Андрей Юрьевич Позолотин. – Волгоград, 2005. – 20 [1] с.

30. Політика лайки: чи можливий мат у солов'яній мові? [Електронний ресурс] / Сергій Оржеховський – Режим доступу: archive.prostory.net.ua/de/articles/481-2012-01-23-12-58-29

31. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько – К. : Наукова думка, 1966. – 216 с.

32. Рецкер Я.И. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык // Вопросы теории и методики ученого перевода: сборник статей. – М.: Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1950. – С. 156–183.

33. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода/ Дополнения и комментарии Д.И. Ермоловича. – 3-е изд., стереотип. / Я.И .Рецкер – М.: «Р.Валент», 2007. – 244 с.

34. Саржина О. В. Русская инвективная лексика в свете межъязыковой эквивалентности (по данным словарей) // Речевое общение. Специализированный вестник. – Вып. 4 (12) / О. В. Саржина. – Красноярск : Изд-во Кр.ГУ, 2002. – С. 35–40.

35. Семенова Н. В. Лингвистическая диагностика инвективного слова : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19 / Наталья Владимировна Семенова. – М., 2008. – 20 [1] с.

36. Словник української мови [Електронний ресурс] / Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/>

37. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – [4-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1988. – 1600 с.

38. Ставицька Л.О. Українська мова без табу / Леся Олексіївна Ставицька. – К.: Критика, 2008. – 454 с.

39. Стернин И. А. Социальные факторы и развитие современного русского языка / И. А. Стернин // Теоретическая и прикладная лингвистика :

межвуз. сб. научн. тр. – Вып. 2. – Язык и социальная среда. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 4–16.

40. Стилистика английского языка / [Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В.] – К.: Вища школа, 1991. – 272 с.

41. Такао Х. Проблеми перекладу «Енеїди» Івана Котляревського японською мовою / Хіно Такао // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 80–84.

42. Толковый словарь русского языка / [сост. Г. О. Винокур, Б. А. Ларин, С. И. Ожегов, Б. В. Томашевский, Д. Н. Ушаков] ; под ред. Д. Н. Ушакова. – Т. 1. – М. : ОГИЗ, 1935. – 1562 с

43. Толстой Н.И. Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 т. / Н.И. Толстой – Т.3 – М. : Международные отношения, 2009 – 704 с.

44. Успенский Б. А. Религиозно-мифологический аспект русской экспрессивной фразеологии (Семантика русского мата в историческом освещении) / Б. А. Успенский // *Semiotics and the History of Culture*. – Т. 2. (In Honor of Jurij Lotman Studies in Russia). – Slavica Publishers, Columbus, Ohio, 1988. – С. 197–301.

45. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие. – 5-е изд. / А В. Федоров – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

46. Федоров А. В. Язык и стиль художественного произведения / А. В. Федоров. – М. – Л. : Гослитиздат (Ленинградское отделение), 1963. – 132 с.

47. Форманова С.В. Інвективи в українській мові : [монографія]/ Світлана Вікторівна Форманова; за ред. Н.М.Сологуб. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 336 с.

48. Фразеологічний словник української мови / [авт.-уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.] – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.

49. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
50. Bassnett S. Constructing cultures: essays on literary translation / S. Bassnett, A. Lefevere. – Clevedon : Multilingual Matters, 1998. – 143 p.
51. Cambridge Dictionary [Electronic resource] / Cambridge University Press. – Access: <https://dictionary.cambridge.org/>
52. Clifford E. Landers. Literary translation: A Practical Guide (Topics in Translation, 22) / E. Clifford. – Clevedon : Multilingual Matters Limited, 2001. – 214 p.
53. Collins English Dictionary [Electronic resource] / Harper Collins Publishers LLC. – Access: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
54. English | Oxford Dictionaries [Electronic resource] / Oxford University Press. – Access: <https://en.oxforddictionaries.com/english>
55. Even-Zohar, I. Polysystem Studies. [= Poetics Today 11:1] / I. Even-Zohar. – Durham: Duke University Press. A special issue of Poetics Today, 1990. – 269 p.
56. Hermans T. The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation / T. Hermans (ed.). – London and Sydney : CroomHelm, 1985. – 249 p.
57. Lefevere A. Translated Literature: Towards an Integrated Theory / A. Lefevere // Bulletin : Midwest MLA. – 1981. – # 14 / 1. – P. 68 – 78.
58. Lefevere A. Translating Literature – Practice and Theory in a Comparative Literature Context / A. Lefevere. – New York : The Modern Language Association of America, 1992. – 165 p.
59. Lefevere A. Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame / A. Lefevere. – London & New York : Routledge, 1992. – 176 p.
60. Nida E. Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures involved in Bible Translating / E. Nida. – Leiden, 1964. – 331 p.

61. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]– Access:
<https://www.etymonline.com/>
62. Oxford American Dictionary / [Edited by Dilys Parkinson. Assisted by Joseph Noble]. – Oxford University Press, 2005. – 616 p.
63. Vinay J.-P. Stylistique comparée du français et de l'anglais. Methode de traduction / J.-P.Vinay, J.Darbelnet.–Paris, 1972. – 331p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Шекспір В. Приборкання норовливої [пер. з англ. Ю. Лісняка] // Твори в шести томах. Том 2 / В. Шекспір. – К .: Дніпро, 1985. – С. 67 – 149.
2. Шекспір В. Приборкана гоструха / В. Шекспір ; [пер. з англ. П. Куліша]. – Львів :Українсько-руська видавнича спілка, 1900. – 117 с.
3. Shakespeare W. The Taming of the Shrew / W. Shakespeare. – London : Wordsworth Edition, 2004. – 144 p.
4. Роттердамский Э. Похвала глупости [пер. с англ. Петр Губер] / Э. Роттердамский. – Азбука, 2011. – 192 с.

SUMMARY

The usage of invective in mass media, cinema and literature is becoming more and more usual thing nowadays in the Western culture. As a result, we are getting more and more textual and multimedia material which contains invective to be translated into the Ukrainian language.

We consider this scientific paper is quite important because it is necessary to research invective as a communicative-pragmatic and cultural phenomenon from the point of view of the translation theory. So far invective has been either viewed as obscene, vituperative lexis or researched as the literary genre.

The material for our research is William Shakespeare's comedy "The Taming of the Shrew" and its two Ukrainian translations by Yuriy Lisnyak and Panteleimon Kulish.

The purpose of our research is to analyze the translation of invective as a communicative-pragmatic and cultural phenomenon through the comparison of the Ukrainian translations of William Shakespeare's comedy "The Taming of the Shrew". To do that, we set ourselves to achieve the following goals:

- 1) to review the scientific papers on invective from the point of view of linguistics, literary studies and translation theory;
- 2) to analyze the methodological aspects of the translation of invective;
- 3) to analyze the translation of invective from William Shakespeare's comedy "The Taming of the Shrew" into the Ukrainian language.

We applied such general scientific research methods as the *observation* to identify the linguistic manifestations of invective, the *descriptive research* method to describe the defining characteristics of invective, its communicative-pragmatic and cultural aspects, *analysis and synthesis* to make a review of the previous scientific research of invective and to generalize it, and the *comparison* method to compare the two Ukrainian translations of William Shakespeare's comedy.

The academic novelty of our paper lies in the fact that it can be considered to be the first research of invective as a communicative-pragmatic and cultural phenomenon from the point of view of the translation theory.

The practical importance of our paper lies in the fact that we are starting to create a reference of invective translation into the Ukrainian language that can be used by translators.

In the first chapter we reviewed the scientific papers which researched invective from the point of view of linguistics, literary studies and translation theory.

As for linguistics, there are two major ways to interpret and analyze invective: some researchers believe that invective can be viewed as obscene lexis, while other scientists consider it to be a communicative phenomenon. We agree with the latter point of view.

The review of the literary studies papers shows that the researchers tend to interpret invective either as a literary genre that has its origin in ancient Greece and became popular during the Renaissance period or as a stylistic feature that is used to underline the emotional and expressive characteristics of the text.

As for the translation theory, the scientists are inclined to believe that the translator's main purpose is to communicate the speaker's intention, that is the pragmatics of the speech. It proves our viewpoint that invective is a primarily communicative phenomenon. This position is also supported by the fact that invective is as a rule an example of semantic bleaching, or desemanticization. Semantic bleaching refers to the loss of all (or almost all) lexical content of an entity while only its emotional and expressive content is retained.

In the second chapter we compared and analyzed different methods of translation of invective: the structural-semantic method, the communicative-functional method and the cultural method.

In the context of the structural-semantic method the translators are to pay most attention to the words' semantics. But as we tend to deal with semantically

bleached lexis, the structural-semantic method doesn't seem to be the right one for our purposes.

In the context of the communicative-functional method the translator's main purpose is to make sure the translated text has the same effect on the reader that the original text has. Dealing with semantically bleached invective, the most important thing is to communicate the speaker's intention of using invective (to hurt someone) in another language. We came to a conclusion that the communicative-functional method is more applicable for the translation of invective.

As for the cultural method, the most important thing is to achieve the cultural identity. Any changes in the original text are to be driven by the cultural motives. We analyzed the usage of invective from the point of view of cultural linguistics and came to a conclusion that a lot of invective words are realia, that is cultural-specific words. That being said, we consider the cultural methods to be most efficient one for invective translation.

In our third chapter we conducted the thorough analysis of translation of invective through the comparison of the Ukrainian translations of William Shakespeare's comedy "The Taming of the Shrew". We compared the original text in English, the translation of Yuriy Lisnyak (1985) and the translation of Panteleimon Kulish (1881).

We exemplified the phenomenon of semantic bleaching by showing the usage of the word *villain*. Not a single example showed the usage of this word in its denotative meaning.

We showed a great deal of examples of translators' using Ukrainian autochthonous words and phraseological units, thus proving the applicability of a cultural method for the translation of invective.